

De meerderjarigheid, een gevreesde overgang ?

SAMENVATTING Een onderzoek uitgevoerd op het grondgebied van Brussel in 2012

Auteurs : **Xavier Briké, Yolande Verbist** // Projectcoördinatie : **Marie-Hélène Vilaceque** (voor Abaka), **Hugo Lantair** (voor SOS Jeunes-Quartier libre) // Directie van de diensten : **Jacqueline Maun** (Abaka), **Fatima Zaitouni** (SOS Jeunes-Quartier libre) // Coördinatie voor het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn : **Annette Perdaens, Sarah Luyten**

Het onderzoek werd gesubsidieerd door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie : **Het kabinet van de Ministeries van Hulpverlening aan personen in Brussel, E. Huytbroek en B. Grouwels**

Ondersteund door de **Fédération Wallonie-Bruxelles** en de **Algemene Directie van de Hulpverlening aan de Jeugd** (experimenteel project)

INHOUD

INLEIDING	5		
Brussel	5		
Jongeren op de dool	5		
Methodologie en Doelstellingen	6		
Een onderzoek bestaande uit twee luiken	7		
EERSTE LUIK : “JONGEREN VAN HIER ?”	9		
Het beginnen dwalen	9		
De overgang naar de meerderjarigheid geeft de aanzet tot het dwalen	11		
De meerderjarigheid versterkt een reeds bestaand dwalen	12		
De overgang naar de meerderjarigheid biedt andere mogelijkheden en stelt geleidelijk aan een einde aan het dwalen	13		
Beproeving voor het lichaam	13		
De overgang naar de meerderjarigheid is ook, zo zeggen de hulpverleners, het einde van de school	14		
Beroepspraktijken	14		
TWEDE LUIK: « JONGEREN VAN GINDER ? »	17		
Mobiliteit en migratieprocessen	17		
Wat staat er op het spel bij de overgang naar de meerderjarigheid ?			
Blikken op de Brusselse realiteit die elkaar kruisen	18		
De overgang naar de meerderjarigheid, een vorm van “verbanning” in se	18		
Van de asielpcedure tot de "verbreking"	19		
Wanneer een nauwe band "maatschappelijk werker- jongere" onontbeerlijk wordt	20		
Een te duchten opvangland	21		
Het wettelijk kader, wetgeving en context	21		
De bevoegdheidsniveau's	22		
Financiële en administratieve belemmeringen	22		
		Niet in de statistieken opgenomen jongeren	22
		Jonge Europeanen in “ballingschap”	23
		Een menswaardige begeleiding, voor een hulp op maat	23
		De vaststellingen	24
		18 worden in “ballingschap”	25
		BESLUIT	27
		Zich verbonden voelen en begeleiding	27
		Administratieve complexiteit en sociale hulpverlening	27
		De plaatsingen	27
		Autonomie en tijds-ruimte	27
		Netwerkverband en coherentie	27
		Woongelegenheid	27
		Naar school gaan	27
		Aangepaste plaatsen	28
		Jongeren van hier of van ginder ?	28
		PISTES EN AANBEVELINGEN	29

INLEIDING

Geïnterpelleerd door de steeds toenemende vraag om hulp door jongvolwassenen die op de dool zijn en in grote armoede leven, verzochten de diensten SOS-Jeunes (AMO*) en Abaka (PPP*) de kabinetten Huytbroeck en Grouwels en het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, om een onderzoek uit te voeren waarbij de overgang van het statuut van minderjarige naar meerderjarige centraal staat. Deze overgang is slecht geregeld en maakt dat veel jongeren als het ware verloren lopen en deze overgang berokkend veel leed

(*Service d'Aide en Milieu Ouvert en Projet Pédagogique Particulier : twee erkende hulpverleningsdiensten aan de Jeugd uit de privé-sector)

Brussel

De Brusselse sociale realiteit is deze van een kosmopolitische stad met toenemende armoede. De bevolking is jong en multicultureel. Brussel vangt een groot aantal personen op die zich bevinden in een onwettige situatie. De laatste Welzijnsbarometer 2012 van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel constateert wederom een toename en een verergering van de armoede in het Brussels gewest, en dit op veel domeinen: inkomen, onderdak, werkgelegenheid, overmatige schuldenlast, onderwijs, opleiding...

Op institutioneel vlak, leidt de statuswijziging (minderjarig/meerderjarig) voor de jongere die in moeilijkheden verkeert, tot een verandering van de verantwoordelijke overheden. Van de ene dag op de andere, wordt de dienst voor "volwassenen" van de Gemeenschapscommissies van het Brussels gewest, plots voor hen bevoegd, in plaats van de Franstalige of Vlaamse Gemeenschap. Noch voor de jongeren, noch voor de sociale diensten en instellingen verloopt deze overschakeling vlot. Deze wijzigingen leiden tot institutionele vaagheid, met een risico op een verwerping van de verantwoordelijkheid.

Jongeren op de dool

Het blijft moeilijk om "jongeren op de dool" te categoriseren. Men kan komen tot een zekere, weliswaar onnauwkeurige definitie via een associatie van verwante woorden¹, die allen een zeker gemis uitdrukken: leven op straat, dakloos, alcoholisme, verslaving, bijstand, mislukkingen, mentale gezondheidsproblemen, marginalisering, ... Deze woorden vereenvoudigen echter al te zeer de problematiek en negeren de sociale logica die achter de maatschappelijke uitsluiting zit.

De historici² stellen dat jongeren altijd al een zeker vorm van dwaling hebben gekend. Dit moet niet noodzakelijk als een probleem worden gezien. Soms passeert deze periode onder begeleiding – historisch bestond er een 'gezellentijd', andere keren werd ze simpelweg beleefd en werd er gewacht tot de jeugd voorbij zou gaan. Andere jongeren beleven het bewust en actief (bijvoorbeeld jongeren die zich inzetten voor

de veiligheid tijdens betogingen, ...). Historici tonen aan dat er sinds de middeleeuwen steeds een periode heeft bestaan tussen het kind-zijn en het moment waarop de jongere werk, familieverantwoordelijkheden en een eigen huisvesting krijgt. Deze tijdsperiode waarin men als jong beschouwd wordt, wordt eerder afgebakend op sociaal niveau dan aan de hand van biologische factoren. Hoe langer deze periode duurt, hoe meer moeilijkheden er schijnen op te duiken. Wanneer de economische situatie de toegang tot een job moeilijker maakt, en het "trouwen en kinderen krijgen" en het opnemen van familieverantwoordelijkheden lang uitblijft, dan wordt dit dwaalmoment langer, en wordt het een probleem!

De jeugd maakt bang. Er zouden meer jonge delinquenten zijn dan vroeger, terwijl studies juist het tegendeel aantonen;³ één of ander klein feit wordt sterk in het daglicht gehouden, om aan de hand daarvan een nakend onheil te voorspellen... De controle wordt strenger, bedelarij wordt ingeperkt⁴, schoolverzuim

1. P.Gaboriau, D.Terrolle, SDF, critique du prêt-à-penser, Toulouse, Privat, 2007

2. X. De Weirt, X. Rousseaux (dir), Violences juvéniles urbaines en Europe, Belgique, Presses Universitaires de Louvain, 2011

3. De Weirt, X. Rousseaux (dir), Violences juvéniles urbaines en Europe, Belgique, Presses Universitaires de Louvain, 2011

4. Bijvoorbeeld te Etterbeek in juli 2012 Le Soir van 17 juli 2012 « Quatre mendiants maximum par rue » C. Wernaers

wordt gecontroleerd. Via deze verstrengde controles en meer verplichtingen tracht men het dwalen tegen te gaan.

Weglopen, verbanning en nomadisme zijn geen vormen van dwalen, zelfs indien zij in de huidige situatie vrij gemakkelijk ertoe kunnen leiden, of zelfs erdoor wordt meegesleurd. Het dwalen is, zo zegt Douville⁵, « quitter un non-lieu en essayant d'instruire une promesse d'un lieu » (vrij vertaald : "een niet-oord verlaten, en trachten de belofte van een plaats waar te maken"), 'want we hebben er geen plaats meer', zeggen de jongeren. Is dit dwalen dan een therapie? In welke omstandigheden? Wanneer? In hoeverre? Welke band is er tussen dit dwalen, deze dwalingen, en de overgang naar de meerderjarigheid? De maatschappelijk werkers stellen zich vragen over het dwalen, het brengt hen van hun stuk. Zij zijn er dikwijls door geboeid, maar kunnen noch de uitspattingen, die ermee gepaard gaan, noch de sociale uitsluiting, die het veroorzaakt, goedkeuren. Één vraag blijft echter onbeantwoord: hoe komt het dwalen tot een einde en wat brengt het proces van re-integratie in de maatschappij op gang?

Methodologie en Doelstellingen

Het onderzoek vertrekt vanuit enkele vaststellingen en vraagstellingen:

- Bij SOS Jeunes en ABAKA stelde men in 2011 en 2012 een duidelijke stijging vast van de vraag naar hulp uitgaande van (al dan niet minderjarig) jongeren,

komende van "elders", al dan niet asielzoekers. Deze jongeren leken nog meer moeilijkheden te ondervinden om sociale hulp te krijgen dan leeftijdsgenoten. Het was net of er een soort "segregatie" ontstond. De instellingen, werkzaam met jongeren "van hier", schijnen niet te werken met jongeren "van elders". Blijkbaar verjaagt de ene doelgroep de andere...

- Heeft dit onderscheid maken zin, is het werkzaam, terecht, ethisch verantwoord? Moeten de instellingen zich specialiseren in functie van de herkomst van deze doelgroep?

Het verhaal van de jongeren zelf is het uitgangspunt. Dit wordt geconfronteerd met dan van de maatschappelijk assistenten die dagelijks met hen omgaan: 38 jongeren en 69 psychosociale werkers namen deel aan individuele en groeps gesprekken, spontaan of met meer diepgang.

Er werd gebruik gemaakt van verschillende methodes: focusgroepen, herhaalde groeps gesprekken met feedback⁶, de opname van getuigenissen en levensverhalen, participatieve observatie.

We kregen bevestiging van de ontmoette maatschappelijk werkers dat deze vraag naar de overgang naar meerderjarigheid pertinent is: het wordt hoog tijd om aandacht te schenken aan deze overgang!

Uit diverse factoren blijkt dat dit onderzoek zinvol is:

- individuen en teams, terreinwerkers, jongeren en onderzoekers, samenbrengen rond eenzelfde sociaal probleem,
- het gevoel van onmacht verminderen, door het leed dat ervaren wordt, en door de collectiviteit die in acht dient genomen te worden, onder woorden te brengen,
- samen zoeken naar werkwijzen, interessante ervaringen, ondervragingen en ook naar redenen om verzet te tekenen,
- de teams aan het werk zetten, een netwerk beginnen opbouwen.

Zoals we verder zullen aantonen, is één van de vaststellingen van dit onderzoek, dat het kunnen beroep doen op een netwerk essentieel is, zowel voor de jongeren als voor de maatschappelijk werkers.

« La sociologie, l'anthropologie ne vaudraient pas une heure de peine si elles ne permettaient pas à l'acteur de devenir sujet et si elles n'augmentaient pas sa capacité d'agir » zei P.Roche (vrij vertaald : "Noch de sociologie, noch de antropologie zouden één enkel uur waard zijn, indien zij de acteur niet in staat stelden om zelf het onderwerp te worden, en als zij zijn reactievermogen niet zouden vergroten")⁷.

Door diverse standpunten met elkaar in verband te brengen, het nalezen en bediscussiëren van de geschreven teksten, gesprekken, groeps werken en de participatieve observatie, trachten we te komen tot een beter inzicht in de manier waarop de overgang

5. O. Douville conferentie "Colloque Jeunes en errance" Rouen, november 2012

6. De methodologie geconceptualiseerd door P. Roche

7. P. Roche conferentie UCL LLN, Leerstoel J. Leclercq 28/03/2012

naar meerderjarigheid gebeurt, wat hierin van belang is, welke rol en verantwoordelijkheden de instellingen hebben tijdens deze passage.

Een onderzoek bestaande uit twee luiken

Het onderzoek wordt beschreven in twee delen. Het eerste luik betreft de "jongeren van hier?" (Yolande Verbist). Een groot aantal onder deze jongeren heeft al een lang traject van "institutioneel dwalen" achter de rug. Anderen komen op straat terecht ten gevolge van een woordentwist, een voorval, een gebeurtenis dat ervoor zorgde dat banden gebroken werden en de jongeren als het ware dwong om weg te gaan, dat maakte dat ze geen plaats meer hebben in deze wereld. Voor sommigen is het precies de overgang naar meerderjarigheid die ervoor zorgde dat ze losgelaten en verraden werden. Zij dwalen, vluchten, zijn op zoek naar zichzelf en verdwalen.⁸ Dit dwalen speelt zich hetzij op straat af, hetzij thuis wanneer ze niet meer naar buiten durven komen en vastzitten in een soort verstarring. Dit vastzitten is even verontrustend als continu onderhevig te zijn aan veranderingen, zonder dat ze ooit lijken te stoppen. Ze zeggen nergens - of nergens meer - hun plaats te hebben. Hun sociale banden lijken zeer zwak te zijn, en in hun zoektocht naar enige zin, weten zij niet tot wie ze zich kunnen wenden.

In het tweede luik worden de "jongeren van ginder?" opgezocht. Deze hebben recent een "verbanning" meegemaakt, en ervaren, soms nu nog, zo'n

grote moeilijkheden dat zij, eenmaal volwassen, in situaties van sociale uitsluiting verkeren. Zij lijden meer bepaald onder het Europese migratiebeleid en de ontoereikendheid van de administratieve hulpverlening. Dag in dag uit, vrezen zij om aangehouden en opgesloten te worden, vrezen zij geweld en om uit het land gezet te worden⁹. Daarenboven zijn zij één van de eerste slachtoffers van de verslechtering van de arbeidsmarkt en de geëiste flexibiliteit, voor de spanningen op de woningmarkt en verkeren zij bijgevolg in een situatie van financiële, affectieve en residentiële onstabiele. Wij wensen de problemen, die zij ervaren hebben toen ze alleen waren, in het daglicht te brengen. Deze korte trip doorheen de moderne vorm van ballingschap is zowel epistemologisch (hoe en waaruit kan ik kennis over mijzelf en de anderen produceren?) als beleidsmatig (welke erkenning en welk gemeenschappelijk handelen kan men er uit halen?)¹⁰. Om een zo globaal mogelijk inzicht te verschaffen over de jongeren - van deze leeftijdscategorie en op het Brusselse territorium - die recent een « verbanning » hebben ervaren, hebben wij onze aandacht gevestigd op het traject van volgende doelgroepen: de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, zowel jongens als meisjes, al dan niet asielzoekers, en jonge volwassenen, afkomstig van diverse continenten waaronder Europa, "de mensen zonder papieren" of asielzoekers.

Hun trajecten zijn verschillend, sommigen komen van ver, anderen hebben hier altijd al gewoond; maar het is hier, in de straten van Brussel dat ze elkaar ontmoeten, van vrijheid dromen, het geweld van de straat ervaren, evenals het zeer vervreemdend gevoel dat er voor hen geen plaats is. Of ze nu van hier of van ginder komen, allen wensen ze in de maatschappij opgenomen te worden - voor sommigen was het een vroegere wens waartegen ze zich nu afzetten - maar het gaat hen allen om een "horen bij", een "inschrijven in" en om erkenning. Uitgaande van de realiteit waarin deze jongeren geleefd hebben, zullen we met hen en met hulpverleners die hen volgen, trachten te begrijpen, waaruit hun dagelijks leven bestaat, wat hun vragen en zorgen zijn, en de beleidsmaatregelen die hiervoor een oplossing moeten bieden, hieraan toetsen.

Het laatste luik heeft tot doel realistische aanbevelingen en operationele aanpakmethodes te geven, aan de mannen en vrouwen die midden in deze problematiek verkeren of erin werkzaam zijn.

8. Indeling in categorieën door Fr. Chobeaux *Intervenir auprès des jeunes en errance*, Paris, La Découverte, 2009

9. <http://www.festival-des-libertés.be/fase6.php?event=586#586>

10. Agier M., *Le couloir des exilés, Être étranger dans un monde commun*. Ed. du Croquant, 2011.

EERSTE LUIK : “JONGEREN VAN HIER ?”

Yolande Verbist - Anthropologue

Meerderjarigheid en autonomie zijn geen synoniemen! Psychische en wettige leeftijden komen immers niet noodzakelijk overeen. Jongeren en hulpverleners zijn het erover eens dat men tegenwoordig van de ene dag op de andere, zonder echte voorbereiding, zonder overgangsritueel, van statuut verandert: men wordt meerderjarig, verantwoordelijk voor zijn daden, men is vrij ! De jongeren spreken zelfs van *bevrijding* ! maar voegen er aan toe: *behalve dat het niet is zoals je het je voorstelde* ... Deze overgang naar de meerderjarigheid gaat gepaard met het radicaal verbreken van banden, die zich opstapelen. Men verandert van statuut. Men verandert bijgevolg ook van instelling: deze die met jongeren werken zijn in het algemeen niet bevoegd voor volwassenen. De referentiepersoon verandert, zelfs indien de instelling niet verandert (vb.: diensten voor psychische gezondheid, OCMW's), men gaat van het “team voor kinderen” over naar het “team voor volwassenen”. De manier waarop de sociale hulp bedacht - en verleend - wordt, verandert: de begeleiding van de jongere heeft tot doel een sociale band op zich creëren, terwijl men als volwassene steun krijgt. Deze steun vervangt het sociale object “werkgelegenheid” of verlicht minstens, de afwezigheid ervan, en staat steeds in verband staat met “werken”. En zoals reeds gezegd, zijn andere subsidiërende overheden bevoegd, en andere wetgevingen van toepassing. Op alle vlakken worden de jongeren geconfronteerd met een discontinuïteit, met een breuk, die hen kwetsbaar maakt - net wanneer zij de volwassen leeftijd bereiken. Al hun oriëntatiepunten veranderen; enerzijds wijzigt wat men van hen verwacht, anderzijds waaraan zij zich kunnen verwachten. Naar hun mening gaan deze

veranderingen niet gepaard met voordelen. Integendeel ze zeggen er niets dan nadeel bij te ervaren: *18 jaar oud worden, betekent minder bescherming, meer zorgen, meer problemen; het betekent meer eenzaamheid, het betekent verlaten*. Zij zeggen zelfs *dat het verraad is!*

Wij zijn meerderjarig maar worden nog steeds beschouwd als kinderen, zeggen zij. Sylvie vertelt bij voorbeeld dat men haar het volgende op het OCMW zei: “Nu je meerderjarig bent, moet je oppassen, en beleefd zijn tegen de maatschappelijk werkers. Doe je dit niet, dan zal je gestraft worden.” - *Straf krijgen, nee maar, wie denken ze wel dat ik ben? Ik ben nu toch meerderjarig of niet?*”

Blijkbaar worden we vandaag geconfronteerd met drie soorten gevallen: de overgang naar de meerderjarigheid veroorzaakt het dwalen, versterkt een reeds bestaand dwalen, of soms maakt zij gelukkig, geleidelijk aan een einde aan het dwalen.

Het beginnen dwalen

Het begin van het dwalen wordt dikwijls veroorzaakt door woordenwisselingen die een verbreking van relaties tot gevolg hadden, of die pijnlijke gebeurtenissen scherper hebben doen uitkomen. Rafiki's familie verweet hem het dodelijk hartinfarct van zijn onthaalvader. Om zijn familie te behoeden, is hij dan maar weg gegaan... *Ik moest weggaan om de contacten met mijn familie veilig te stellen, en ook om mezelf te behoeden*.

Sylvie vertelt : *Ik ben lang in het [psychiatrisch] hospitaal gebleven, maar nadien wilde niemand mij. Ze hebben gezocht, weet je, overal hebben ze gezocht naar een instelling maar niemand wilde mij, omdat ik mij verwondde. Ik maakte hen bang*.

De anderen bang maken, niemand wil je, het is omwille van mij dat er problemen ontstaan, of ik had er geen plaats, zijn de gevoelens die het weggaan veroorzaakt hebben. Zo verzeilden ze in een soort dwalen, in een bevreemdend paradoxale situatie: weggaan om iemand te behoeden! Als ik zo gevaarlijk ben, als de problemen door mijn toedoen ontstaan, dan ga ik beter weg! Een manier om het kwaad op zich te nemen: weggaan om te beschermen... verlaten... De plaats waar ze wonen heeft geen betekenis meer; dus verlaten ze het en gaan ze op de dool.

Valérie had het gevoel, dat zij het kwaad belichaamde, dat ze een gevaar betekende, dat ze moest sterven. *Het is vanaf dat ogenblik* (toen zij haar moeder vertelde over haar verkrachting), *toen ik het aan mijn moeder verteld heb... daarna wilde ze me niet meer zien, heeft ze zich niet meer om me bekommerd. Ze wilde me niet meer zien, dus moest ik sterven, ik mocht ook mijn broer en zus niet meer zien van haar. Wanneer ze mij op de instelling kwam afhalen, was het om me te slaan, zelfs wanneer ik haar vroeg hoe het met haar was, was dat al te veel...* Dan is ze maar weggegaan... Vandaag kan ze zich nog steeds nergens vestigen, ze is altijd ergens anders, ze heeft maar weinig vrienden, ze heeft verscheidene zelfmoordpogingen gepleegd, ze klampt zich zo hard vast aan de maatschappelijk

werkers, dat deze soms geneigd zijn om haar op afstand te houden. Ze gaat van spoedonthaalcentrum naar het ziekenhuis, vervolgens naar een gesuperviseerd appartement, naar een spoedonthaalcentrum, naar een onthaalhuis, de straat op, naar..., enzovoort, enzovoort...

Allen lijken op zoek te zijn naar een "horen bij". Een "horen bij" dat noch gegeven, noch overgedragen wordt. Soms weigeren ze het. *"Ik had werkelijk alle contact verloren met hen die mijn leven in wezen uitmaakten. Ik was niet meer in het dorp, ik zag hen niet meer. Zo heb ik geleidelijk aan met alles verbroken. (...) Ik heb eigenlijk dikwijls de indruk gehad er helemaal alleen voor te staan (Rafiki).*

Dit "op de dool gaan" lijkt meer op een zoektocht, een manier om iets te helen, zich te verzorgen, zelfs indien het op andere momenten ook datgene is wat ziek maakt... "Dwalen is niet een oord verlaten, maar iets verlaten dat juist geen oord is, de plaats van een trauma, terwijl men tracht een belofte een plaats te vinden, het waar te maken." (vrije vertaling)¹¹. Dwalen is het gevoel ergens te worden buiten gegooid, het heden wordt "onbewoonbaar". Daarom gaat de jongere weg, op de dool. "Wat zou het zijn, als je een toverstok had? - Wel... het zou niets bijzonders worden, een appartement, een lief, een job. Niets anders dan normaal... (Killian). Een "normaal" leven, daar dromen ze van, maar alsof deze onmogelijk te realiseren is: als ik op een goede dag dit appartement zou kopen, weet je, zou ik toch terug de straat opgaan (Eléanore). Ze zegt dat ze niet anders zou kunnen. De straat, dat zit in je hoofd (Hakim).

Maar goed, nu ben ik 22. Ik heb mijn grootmoeder en mijn grootvader in 4 jaren niet gezien; ik zie enkel foto's op het internet; ik besef wel dat ze ouder worden, overduidelijk ouder zelfs, en af en toe zou ik graag doen zoals vroeger, gaan aanbellen, mogen binnenkomen, een tas koffie drinken... gewoon normaal doen. Maar het probleem is, dat hoe meer men zich verwijderd, hoe minder men durft terugkomen. (Rafiki) "Terugkomen" wordt moeilijk. Dat is het ogenblik waarop de maatschappelijk werker een essentiële rol kan spelen; het hangt aan een zijden draadje of de jongere erin zal slagen deze ingebeelde "terugkeer" te verwezenlijken: het komt erop neer er op dat moment te zijn, en de jongere te begeleiden om een "terugkeer" mogelijk te maken.

Het lijkt erop dat sommige jongeren, verkrampd in een bewegingloos dwalen, de straat gebruiken als tussenruimte, als oord dat moet dienen voor een eerste stap. *Daar was het niet te gevaarlijk.* (Greg) !

Voor al deze jongeren vertegenwoordigt de relatie een te groot risico, een risico dat men niet neemt... Over het algemeen zijn de hulpverleners het ermee eens dat de beleving van deze jongeren verwarrende en soms keiharde gevolgen hebben. Niet altijd, maar meestal hebben zij een soort trauma, dat tot een "verbreking met de mensheid" geleid heeft¹², een zich uit-schrijven uit de maatschappij. Allen hebben ze zich, op hun eigen manier, teruggetrokken "aan de rand van de wereld"¹³ waar ze trachten te overleven. "De persoon gevangen door deze hypnotische kracht, zal er tevens

12. J Roisin, *De la survivance à la vie. Essai sur le traumatisme psychique et sa guérison*. Paris, PUF,2010.

13. Agier , *Aux bords du monde les réfugiés*. Paris, Flammarion,2002.

tegen vechten, zal alle mogelijke hopeloze pogingen ondernemen om zich te onttrekken aan deze beweging die hem/haar meesleept; deze strijdmiddelen zijn de overlevingsmechanismen." legt J. Roisin uit, "al deze mechanismen hebben een structuur die overeenkomt met deze van het compromis tussen de hopeloze weigering van de vernietiging en de herhaling van de zo verafschuwde afschuw"¹⁴. Zou het daarom zijn dat ze soms met ontzettend veel energie onefficiënte en onwerkzame oplossingen trachten aan te wenden? De verantwoordelijkheid van de instellingen bestaat er dan juist in, om deze jongeren te begeleiden, hun pogingen aan te zien als pogingen om terug te deel uit te maken van de maatschappij, als een amper leesbaar verzoek om hun menszijn te erkennen!

Deze jongeren drukken slechts weinig woede uit over wat ze meegemaakt hebben. Misschien heeft die diepverankerde woede, slechts de mogelijkheid zich te uiten in zelfvernietigende handelingen? *Heb je mijn handen gezien? Soms wanneer ik razend word, sla ik liever op muren en assenbakken...* (Fred) Dit dwalen lijkt doorgaans toch te maken te hebben met het gebrek aan woorden. *Ik heb toch veel ondergaan. Ik heb ook gezwegen, omdat ook ik mijn broer verdedigde (André). Ik uit niet dikwijls mijn gevoelens. Toen ik thuis was, bij mijn moeder, sprak ik niet veel met haar (Caroline).* Ze hebben weinig vertrouwen in het woord. Ze zijn op zoek naar een band, maar deze is gevaarlijk. Hun gedrag wordt dan uitdagend. Ze zoeken een manier om deze band, waar ze nochtans zo naar verlangden, te verbreken. En bij de instellingen hoort men: *ze willen niets, ze vragen niets, ze hebben respect voor niets...* Uiteindelijk lijkt "Niemand" met deze jongeren te werken.

14. J. Roisin 2010, op cit. p.46 et47

11. O. Douville conferentie "Colloque Jeunes en errance" Rouen, november 2012

De overgang naar de meerderjarigheid geeft de aanzet tot het dwalen

Zeer dikwijls worden deze jongeren op 18-jarige leeftijd buitengezet! Buiten bij hun ouders, en bij de instellingen.

Wanneer ouders jongeren van 18 jaar buitenzetten, iets dat hoe langer hoe meer gebeurt, en deze bij het OCMW belanden, wordt de verantwoordelijkheid van de ouders in vraag gesteld. *Iedereen weet toch, dat ze op 18 jaar nog niet bekwaam zijn zich zelf te redden*, zeggen de hulpverleners. Ouders zetten jongeren buiten om diverse redenen: omdat ze heel moeilijk deden, of omdat zij, de ouders, eindelijk hun eigen leven willen leiden, *"wij hebben onze taak volbracht"*, of *"dat ze zich nu zelf maar behelpen"*. En men stelt zich vragen over de individualisering, het niet opnemen van verantwoordelijkheid, enz. Wanneer instellingen jongeren buitenzetten, is dat normaal: het is de wet! Nochtans lijken de jongeren die instellingen verlaten er niet beter aan toe om deze autonomie aan te kunnen! Ze hebben een moeilijk levensverhaal, dat hen soms sterker maakt, maar meestal worden ze er minstens even broos van...

Een "behoren bij"

Voor sommigen onder hen, is het verlaten van een instelling op 18-jarige leeftijd, net wanneer men eindelijk iets had dat op een thuis leek, heel erg moeilijk, zo niet onmogelijk.

Op 18 jaar stond ik buiten, en sliep ik in een kapel, vertelt Pierre. Valérie legt uit: *Op 18 jaar is het gedaan, staat men buiten. Maar ik wilde niet weggaan, ik had nergens om heen te gaan*. Toen zorgde ze ervoor

dat alle projecten onuitvoerbaar werden. *Daar was ik thuis, en daar wilde ik ook blijven*. Sindsdien lukt gewoon niets meer, alle projecten mislukken. Ze lijkt zich af te vragen waar ze bij hoort. *Ik ben naar mijn moeder teruggegaan. Na een week heeft ze mij aan de deur gezet*, vertelt Killian. Eerst uit de instelling, een week later bij zijn moeder buiten gezet, waar kan hij terecht? De instelling waar ze verblijven is voor vele jongeren hun thuis. Op 18 jarige leeftijd staan ze buiten. Opnieuw worden ze verlaten, maken ze een verscheuring mee. Hun referentie-opvoeder is hun referentie-opvoeder niet meer. Wie neemt die rol dan over? *Weet je, wanneer je in het centrum terugkomt, ken je niemand meer, de opvoeders zijn veranderd, de jongeren zijn veranderd, en je vraagt je af, waar is mijn plaats?* Ramia en Leila hebben het over hun referentie-opvoeders. Ramia's opvoeder kreeg een kindje, en heeft haar een sms gestuurd. Leila krijgt nooit antwoord van haar referentie-opvoeder. Hij heeft haar gezegd *"weet je, ik heb zoveel werk, het is fijn nieuws van je te ontvangen, maar het is nu eenmaal zo, ik antwoord niet altijd..."* Voor Leila is het droevig maar *"zo erg is het niet, ik kan het best begrijpen, ik heb mijn familie teruggevonden dus... het gaat wel"*. Voor Ramia daarentegen, is het anders. Indien hij niet meer zou antwoorden, weet ze niet wat ze zou doen, *"dan zouden bij mij alle stoppen doorslaan, want ik heb niemand meer, dus als hij niet meer zou antwoorden..."* Ze zou volledig los staan, zonder banden, met niemand!

Verraad

Vele jongeren spreken van een gebrek aan voorbereiding, zowel op administratief als op sociaal vlak. Ze leggen uit dat het onmogelijk is om voor alles zelf in te staan. Het is verraad, zeggen ze, voor je 18 wordt, denk je, hier komt het dan, de vrijheid,

de bevrijding zelfs, en nadien zie je in dat... nee, het brengt enkel narigheid met zich mee ! Daar staan ze, op je deurdrempel. Ze staan je op te wachten. Enorme moeilijkheden om naar school te gaan en tegelijk administratieve stappen te ondernemen, te weinig geld¹⁵, hier en daar een korte job om rond te komen, onmogelijke uurroosters, de was, boodschappen, het huis onderhouden, eten maken, soms ook problemen met het gerecht Dat alleen al! Het is teveel, te moeilijk om alles klaar te krijgen...

Op hol geslagen situaties

De zaken worden ingewikkeld, de situaties kunnen zeer snel verergeren. Dit moment van overgang naar de meerderjarigheid, wanneer men instelling of familie verlaat, moet dus vooraf voorzien worden, er moet aan gewerkt worden, en op een of ander manier moet men trachten een band te behouden.

Het verhaal van Tarik is eenvoudig, zelfs alledaags, maar het is een goed voorbeeld van hoe situaties op duivelse wijze op hol kunnen slaan. Tarik leeft al ruim enkele maanden alleen. Het is moeilijk, hij ondervindt de grootste moeilijkheden alles rond te krijgen. Maar hij blijft doorzetten. Hij wil iedereen bewijzen dat hij ertoe bekwaam is en probeert zichzelf te redden. Een document dat te laat aankomt bij het OCMW... geen uitbetaling... Hoe moet hij zijn huur betalen? Hij heeft wel onthouden wat zijn opleiders hem gezegd hebben: geen huurachterstallen. Tarik vindt een wettelijke oplossing, hij leent wat geld bij iemand, maar eenmaal de huur is betaald, heeft hij geen geld meer om zijn abonnement te betalen. De school is te ver om er te voet naar toe te gaan; indien hij een boete krijgt, kan

15. 660€ vergoedingen Dienst Hulpverlening aan de Jeugd, 720€ OCMW tarief voor geïsoleerde persoon, december 2012

hij deze niet betalen. Dus blijft hij maar thuis, tot hij de betaling van het OCMW ontvangt. Hij gaat van her naar der, om wat te eten. Daarna maakt hij zijn documenten in orde, betaalt hij zijn schulden af en wil hij teruggaan naar school. Maar hij is meerderjarig en is gedurende één of twee maanden niet op school geweest, de tijd waarin hij alles moest regelen. Hij heeft de school ook niet kunnen waarschuwen: hij had geen geld meer voor zijn GSM. Hij geraakt nergens ingeschreven...

De instellingen bieden het vangnet dat de jongeren nochtans zo hard nodig hebben niet aan. Ze houden waarschijnlijk onvoldoende rekening met hun behoefte om te proberen, zich te vergissen, en opnieuw te proberen. Deze jongeren kunnen niet onmiddellijk de gevolgen van hun handelingen inschatten, gevolgen die op volwassen leeftijd zeer snel dramatisch kunnen worden...

Tarik heeft geluk gehad, hij ontmoette zijn vroegere opvoeder : *maar waarom ben je ons niet komen opzoeken?* Ze hebben gepraat, de opvoeder is tussengekomen en de problemen werden opgelost. Tarik kon naar school terugkeren, de documenten voor het OCMW zijn in orde, en misschien zal hij zich een volgende keer onmiddellijk wenden tot het OCMW of tot zijn opvoeder?

Hoe brozer men is, hoe meer bewijzen men moet aanleveren; hoe marginaler men is, hoe meer men betrouwbaar en efficiënt moet handelen, hoe minder men zich mag vergissen, een fout begaan, een nieuwe kans krijgt! Andere jongeren hebben de mogelijkheid om geleidelijk aan autonoom te worden: men komt en gaat, men gaat op kot, men komt het weekend naar huis, men kan praten over wat er is gebeurd, zaken

rechtzetten, ... De overgang naar de meerderjarigheid begeleiden zonder de afhankelijkheid te versterken, is waarschijnlijk één van de aspecten van een geslaagde begeleiding... Wanneer de jongeren de vragen en verwachtingen en alles wat daarmee in verband staat niet beheersen, verhoogt immers hun afhankelijkheid van de instellingen. Sylvie vertelt: *De moeilijkheid die ik ondervind met het OCMW, is dat wanneer er documenten ontbreken, soms is het maar iets doms, ik gewoonweg niet wordt gewaarschuwd, en op het einde van de maand ontvang ik de overschrijving niet. Ik ontvang mijn geld niet, zonder te weten waarom. Ik zie mij dus elke keer verplicht om te telefoneren om zeker te zijn... En iedere maand ben ik dus gestresseerd omdat ik niet weet wat het probleem is. Nu telefoneer ik de week ervoor (voor het einde van de maand) om zeker te zijn, maar ik val hen lastig! Niets aan te doen! Ik kan niets anders doen. Moest ik mijn geld niet op tijd ontvangen, kan je je de narigheid best voorstellen!* Het risico is groot dat bepaalde jongeren afstand nemen van de instellingen...

De meerderjarigheid versterkt een reeds bestaand dwalen

Voor de jongeren die zich nergens konden inschrijven, die nergens een plaats vonden, die soms al lang op de dool zijn, betekent de overgang naar de meerderjarigheid meestal niets, het gebeurt gewoon ongemerkt. Het risico bestaat er echter in dat de moeilijkheden en het dwalen op zich, verergeren.

Sommige jongeren hebben het over een dwalen dat op zeer jonge leeftijd begonnen is. Voor Nicole, *begon het dwalen op 6-jarige leeftijd, wanneer ik geplaatst*

werd. Ik heb geen lessen nodig in Belgische aardrijkskunde, die ken ik van buiten. Ik ben in alle instellingen geweest! De jongeren zeggen dat ze zich te veel voelden. *De rechter zei dat men niet voor me kon doen. Het is inderdaad waar, ik was geen gemakkelijk persoon! Dat is waar! Maar toch... het doet pijn dat aan te horen... wat wil je...denkt men, als de rechter, als zij niets voor mij kunnen doen! Wat kan ik dan zelf doen?* (Nicole). Deze jongeren zeggen in de instellingen geen thuis gevonden te hebben, haat te hebben gevoeld en zoveel keer van instelling te zijn veranderd. Deze veranderingen van instellingen wijzigden ook al hun referentiepunten: veranderen van instelling is veranderen van school, van vrienden, van activiteiten, ... alles ! En als de instelling ver weg is van de familiewoning, heeft men dikwijls minder contact met ouders, broers en zussen.

Die jongeren hebben doorgaans minder recht op bescherming, minder recht op begeleiding, op proberen en zich vergissen. De situaties riskeren nog sneller op hol te slaan. Meestal zullen de institutionele oplossingen die ze krijgen hun gevoel versterken nergens een plaats te hebben, en zullen ze de neiging hebben zich nog meer van de instellingen te verwijderen...

Laten we als voorbeeld het verhaal van Patricia en Pierre nemen. Ze waren 22 en 24 jaar oud. Ze hadden al jaren op straat geleefd. Maar Patricia's buik werd mooi rond, en dus zochten ze een appartement! Ze hadden hard gezocht en waren heel trots. Het was geen paleis, het was onder het dak, de badkamer was bedekt met schimmel, maar ze hadden alles gekuist en opnieuw geverfd. Ze hadden de nodige spullen gekocht voor de baby. Ze hadden zelfs hun hond weggegeven omdat ze vreesden dat hij jaloers zou worden. Pierre was begonnen met een cursus Frans

want hij kon toch niet vader worden, zonder te kunnen lezen en schrijven. Hij zocht werk en hoopte op een artikel 60-baan die men hem beloofd had. Ze probeerden een knusse thuis te creëren om de baby te kunnen ontvangen. Ze waren zo trots! Op een dag kregen ze bezoek van een verpleegster van Kind en Gezin: *Ik hoop dat jullie beseffen dat dit onmogelijk is, ik stel een verslag op voor de Dienst Bijzondere jeugdzorg, die het kind zal plaatsen.* Dat is het enige wat ze onthouden hebben: de baby, hun baby, die nog niet geboren was, ging geplaatst worden! Men kan zich inderdaad inbeelden dat de verpleegster bang was voor de baby, bang van Pierre's gewelddadigheid, van de staat van het appartement, van wat men over hen vertelt in de buurt... Maar zij, zij waren zo trots over de weg die ze afgelegd hadden, over de manier waarop ze de baby zouden verwelkomen. De woorden van de verpleegster kwamen hard aan... deze woorden versterkten alleen maar de gevoelens van angst en verwerping en bevestigden dat er voor hen inderdaad geen plaats was, dat men hen niet respecteerde, en dat het altijd zo zal zijn. Na de geboorte zijn ze dus verhuisd, ver weg, zeer ver weg.. Voor deze personen lijken de instellingen geen andere oplossing te kunnen bieden dan nog meer banden te verbreken. Wordt hierdoor het dwalen niet versterkt?

De overgang naar de meerderjarigheid biedt andere mogelijkheden en stelt geleidelijk aan een einde aan het dwalen

Sommige jongeren zeggen dat 18 jaar oud worden voor hen een schok heeft teweeggebracht. Ze dachten, of men heeft het hen gezegd en ze hebben er gehoor aan gegeven, dat 18 jaar oud worden een kans bood, een plicht, ja zelfs een noodzaak tot verandering betekende! En ze waren er klaar voor en wensten deze verandering. Ze wilden bewijzen dat ze ertoe in staat waren. Ze hadden een project, *ambitie* (Nicole); *ze wilden niet loslaten*. Jongeren die zich nuttig voelden. Jongeren die de ervaring van het heen en weer gaan hebben beleefd, die relaties op de proef hebben kunnen stellen, die begeleid werden, konden zich een positieve toekomst inbeelden en zich erin projecteren, inclusief de mogelijke moeilijke momenten. Ze hebben hun intieme ik leren kennen, soms was deze gekwetst, beschadigd, verwond, maar het blijft toch hun innerlijkheid... Hun ouders komen in hun situatie tussen door bijvoorbeeld de huur te betalen, of door een appartement voor te stellen of een matras, een kast, een regelmatige maaltijd, de betaling van het schoolgeld. De band wordt op die manier behouden, op afstand, maar ze blijft weliswaar bestaan! De jongeren die een netwerk opbouwden, al dan niet professioneel, voldoende omvangrijk om te weten dat ze er beroep op kunnen doen, een netwerk dat ervoor zorgt *dat je toch kan terugkomen, je toch wordt gesteund, wanneer je ergens tegen de lamp loopt...* Dan wordt het dwalen een ervaring, het kan zelfs een moment worden waarop men met trots op terugkijkt: trots op zichzelf, op het afgelegde parcours, op het feit er toch uit te zijn geraakt...

Beproeving voor het lichaam

In deze beproeving, deze onmetelijke eenzaamheid, kunnen ze noch hun lichaam, noch een appartement, noch enige instelling werkelijk "bewonen". Bij het dwalen worden het lichaam zwaar op de proef gesteld. Soms is het enige lichaam waarvoor ze kunnen zorgen dat van hun hond... soms dat van een ander, maar zelden hun eigen lichaam. Ze kunnen soms slechts voor zichzelf zorgen op zeer kostelijke wijze: verminking, slagen, zelfmoordpogingen, ongeval, drugs, alcohol. *Dat heeft mijn vader me aangedaan, legt Pierre uit, mij een litteken tonend. Deze andere is...* en van litteken tot litteken vertelt hij, alsof zijn leven te lezen stond op zijn lichaam. Zoals Zoé's snijwonden, of Fred's gebroken vingers. Elk spoor is een verhaal op zich. Een verhaal dat men niet vertelt, maar dat daar beschreven staat. Men kenmerkt zijn lichaam, om zich te herinneren, om te weten dat men bestaat, om de angst te doen verminderen. Annabelle vertelt dat zij het uithoudt dankzij *het alcoholverbuik. Alcohol maakt me sterker. En dat is juist het probleem... het maakt je sterker, het stelt me in staat het uit te houden, daarom kan ik er ook niet mee stoppen, maar anderzijds richt het ook kwaad aan...* Alcohol, drugs, het verbruik ervan wordt verklaard als het zoeken naar oplossingen, opdat de stoppen niet zouden doorslaan, om het "uit te houden".

Wanneer een instelling deze beschermende rol op zich neemt, wanneer de plaats "de rol krijgt van een huid", bestaat het risico dat de instelling op dezelfde wijze wordt benut. Het verhaal wordt geschreven, laat tekenen na op de muren op dezelfde manier als op de huid, misschien om niet vergeten te worden, opdat iemand het zou kunnen zien, het bestaan ervan bevestigen, er getuige van zijn,.... tekens, sporen, bewijzen

van de tijd die voorbijgaat, dat Pierre er nog steeds is, zelfs als hij nog niet in een eigen "thuis" woont, hij is in de instelling, hij maakt er deel van uit, en *zie je*, zegt hij, terwijl hij naar de sporen van slagen op de deur en op de kast wijst, *ik maak deel uit van het meubilair!*

Sommige jongeren spreken over het belang van kledij: het komt erop aan goed gekleed te zijn, anders is het een schande. Het belang dat gehecht wordt aan kledij, dé manier om het hoofd te bieden, zich een zekere "klasse" aan te meten, is zonder twijfel uit sociaal én uit psychisch oogpunt belangrijk. Ik kon toch niet (naar school) gaan met kleren uit de verkleedkist! Dus ben ik niet meer gegaan. Niets aan te doen! (Pierre) Ik ga niet in "gore" stijl! Dat toont aan dat je jezelf respecteert eigenlijk... Dus, dat je proper bent, dat je je eruit wil redden. (Killian) Een manier om aan te tonen dat ze deel uitmaken van de wereld, dat ze zich in de maatschappij inschrijven en er niet buiten staan. Fred bezat alles, echte merkkledij zelfs gedurende zijn jaren op straat. Ik droeg enkel merkkleding. Merken die een "behoren bij", een zekere waardigheid betekenen. Maar misschien betekenen zij op psychisch vlak "een tweede huid die de scheuren, barsten en gaten van de eerste omvattende huid, kunnen dichten" (vrije vertaling)¹⁶. Een tweede huid die in staat stelt een vervangingsinhoud te vinden en die voor relaties kan zorgen, een integratie van die delen van de psyche die onvoldoende cohesie vertonen. Het lichaam is deze band tussen "l'être et la demeure dans le social" ("het wezen en het verblijf in het maatschappelijke"- vrije vertaling)¹⁷.

16. D. Anzieu *Le Moi -peau*, Paris, Dunod, 2006, p.221

17. O. Douville, *De l'adolescence errante. Variation sur les non-lieux de nos modernités*, Nantes, Ed Plein feux, 2008, p.26

De overgang naar de meerderjarigheid is ook, zo zeggen de hulpverleners, het einde van de school

Naar school gaan is moeilijk te verenigen met autonomie. Hoewel de houding ten aanzien van het leren kan veranderen nu de schoolplicht niet meer geldt vanaf de meerderjarigheid. De onderwijsorganisatie staat het echter maar schaars toe een cursus te hervatten nu de "verhinderende" tot het leren plaats geruimd heeft voor een zin om te leren... men is het zo beu : *dat het thuis slecht afloopt, en op school, we kunnen niet meer, we doen gewoon niets meer.* (Pauline) en vervolgens, later, zijn er sommigen die echt opnieuw willen leren, een diploma hebben. *Maar ... het is te laat.* Nicole is nochtans amper 20!

Voor zoveel jongeren, betekent de schooltijd ook falen, de verbreking van banden, de aftakeling van hun imago. *De school heeft mij kapot gemaakt* (Eléanore). Sommigen hebben niet eens een basisopleidingscertificaat en kunnen amper lezen en schrijven. Anderen daarentegen, hebben zich aan de school vastgeklampt, een manier om zich te wreken op het leven, om aan een betere toekomst te werken. Deze jongeren hebben op volwassenen voldoende beroep kunnen doen, hebben voldoende steun gekregen. De school is een echte hefboom in hun verhaal geworden. *Ze hebben mij gezegd, OK we geven je een kans* (André) *Mijn leraars zijn er altijd voor mij geweest* (Sylvie). Het beroepsonderwijssysteem, de academie, het CEFA lijken beter in te gaan op de verwachtingen over menselijke relaties, dan het algemeen secundair onderwijs. *Het was een erg begeleidende school, de begeleiders waren vol begrip, de leerkrachten boden altijd een luisterend oor. Het verschilt enorm van het algemeen onderwijs, vind ik* (Rania). Maar het niveau van het onderwijs

wordt soms beoordeeld als beneden alle niveau: *het niveau van de school was zo laag en het was daarom vervelend en onverdraaglijk, maar anderzijds waren de leraars mijn vrienden, dus... ze zagen wel dat als ik op de bank sliep, het was omdat ik werkte; dus... ze vonden er telkens iets op, ze hielpen ons.* (Ingrid) Allen benadrukken het belang van de positieve relaties met hun leraars; het belang ondersteund, aangemoedigd, en gewaardeerd te worden. De toekomst ligt nooit op voorhand vast. Zo zijn er jongeren die, ondanks een zeer moeilijke levensloop, zich weten te redden, in iets wat leeft, in de zorg voor anderen, in de showbusiness,... Het opgebouwde schoolkapitaal zal zeker een niet te verwaarlozen betekenis hebben in hun verder leven, het is dus belangrijk er zorg voor te dragen! En, zoals de jongeren met kracht bevestigen: *het is geen kwestie van verstand, noch van aanleg!*

Beroepspraktijken

" **Faire d'une co-errance, une cohérence**" (vrij vertaald : **Van een begeleid dwalen, naar een coherent traject**)¹⁸

De jongeren die ik ontmoet staan wantrouwig tegenover de instellingen. Ze denken dat ze niet geholpen kunnen worden, ze zeggen zoveel teleurstellingen ondervonden te hebben, dat ze geen vertrouwen meer hebben. Wanneer zij dan een volwassene beginnen te vertrouwen, wanneer er een positieve band ontstaat, gaan ze deze dikwijls zelf vernielen, uit vrees dat de volwassene ze anders zou verbreken. Het wordt uiterst belangrijk de huidige gang van zaken in de

18. Utdrukking ontleend aan Ch. De Broux

instellingen aan te pakken. Deze willen namelijk het dwalen verhelpen door nog meer institutionalisering. Door het “verstijven”, de specialisatie, segmentatie en bureaucratisering verstarren de instellingen, wordt de uitsluiting van deze jongeren versterkt, wordt er institutioneel geweld veroorzaakt en het dwalen versterkt. Het dwalen, moet met vereende krachten naar meer samenhang begeleid worden. Er moet rekening gehouden worden met de tijdelijkheid. Een netwerk zou de rol van de instelling moeten overnemen; een netwerk dat inhoud en bijstand biedt, zonder op te sluiten, een netwerk waarin de niet- beroepsrelaties en de families verenigd worden, een netwerk waar de verschillende hulpverleners elkaar vertrouwen.

Banden smeden

Banden smeden is geen beroepsfout! Integendeel, de jongeren hebben er behoefte aan ! Wat moet men van die sociale, medische, psychiatrische, opvoedkundige, vrijetijds- en onderwijsinstellingen dan denken, die zeggen geen banden te creëren, er niet op uit te zijn relaties op te bouwen, geen plaats te zijn waar men eraan denkt banden te smeden? Wat moet men denken van die beroepsattitudes waarin de afstand zo hoog in het vaandel gedragen wordt? Kunnen zij op de noden van deze jongeren inspelen?

Het werken met jongeren op de dool is nu eenmaal een hoogstandje dat geval per geval aangepast moet worden. Het is een job waarbij de activiteiten die “voor de woorden komen” echt ruimte inneemt, en via die activiteiten komen woorden en betekenissen aan de oppervlakte, na een daadwerkelijke ervaring waarin meestal het lichaam een rol speelt, en waar ‘s avonds of ‘s nachts, ogenblikken die een specifieke rol hebben en daarvoor gewaardeerd worden, een bijzondere plaats innemen. *Overdag voeren wij gesprekken, s’ nachts praten we*, zeggen de hulpverleners.

Met jongeren die zich nergens aan vasthechten, bestaat de eerste taak erin te aanvaarden dat men geen project heeft, aanvaarden er eenvoudigweg te zijn, met eerbied, zonder oordeel te vellen, steeds een zekere vorm van begeleiding. Soms staat men er een beetje buiten, steeds gesteund door een team, om niet meegesleurd te worden in een nabootsing van de zijnswijze van deze jongeren, steeds bedachtzaam en door een team gedragen. Deze begeleiding buiten het boekje maakt dan integraal deel uit van de functiebeschrijving, hoe paradoxaal dit ook mag lijken...

En daarbij hoopt men dat deze begeleiding de jongeren houvast zou verschaffen om lid te zijn, of opnieuw lid te worden van de maatschappij, om opnieuw een “behoren bij” in overweging te nemen, om voor zichzelf een plaats te vinden in de maatschappij, eerder dan steeds maar in de marge ervan.

TWEEDE LUIK: « JONGEREN VAN GINDER ? » Xavier Briké

“Recente migraties en de zoektocht naar hoop, over jongvolwassenen aan de rand van de maatschappij”

Het onderzoek dat we u in dit tweede luik voorstellen gaat over de “verbannings- en dwalingstrajecten” van jongvolwassenen. Sociopolitieke mechanismen en maatschappelijke processen die mannen en vrouwen tot armoede, kwetsbaarheid en tot de uittreding uit de maatschappij dwingen, worden er in vraag gesteld. Voor dit luik, werden 20 jongeren van 17 tot 25 jaar oud ontmoet in verscheidene Nederlandstalige en Franstalige hulpverleningsdiensten in Brussel, in een station, een kraakpand, of op straat. 20 maatschappelijk werkers hebben eveneens getuigd tijdens individuele of collectieve gesprekken. Een tiental experts in domeinen zoals “verbanning”, nomadenbestaan en diverse vormen ervan of op het gebied van criminologie hebben aan het debat deelgenomen. Zij hebben ons in staat gesteld om de processen waaraan de doelgroep onderhevig is, naar hun kwaliteit te toetsen. Het is eigenlijk een hulpmiddel bij de beleidsbeslissingen ter aanvulling van het kwantitatieve aspect¹⁹ dat verzorgd wordt door het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn. In dit luik tracht men, door middel van verschillende waarnemingsmethodes, de realiteit van een toenemende economische en relationele verarming te ontdekken, die dag na dag waargenomen

19. Analyse met cijfergegevens zoals bepaald door “ Decreet van 20/07/2006 betreffende de uitwerking van het Verslag over de stand van zaken inzake armoede in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, beschikbaar op de website www.observabru.be”.

wordt door hulpverleners van sociale diensten en door onderzoekers in menswetenschappen. Dit onderzoek getuigt tevens van de overduidelijke effecten van de zelfs grensoverschrijdende metamorfose van de maatschappij. De verbetering van de levensomstandigheden van deze jongvolwassenen lijkt afhankelijk te zijn van een nieuwe houding in alle kringen van de samenleving. Om deze veranderingen mogelijk te maken, moeten nieuwe interacties ontwikkeld worden, die globale en intersectoriële op elkaar afgestemde gedragingen aanmoedigen.

Mobiliteit en migratieprocessen

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen komen niet in aanmerking voor het verkrijgen van politiek asielrecht en bevinden zich daarvoor meestal in grote nood. Sommige jongeren komen terecht in een situatie waarin ze geen enkel recht kunnen doen gelden en de maatregelen waarvan zij het voorwerp worden, druisen in tegen het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Waarom zou men een thuis, een familie verlaten met gevaar voor eigen leven en stabiliteit? Elke ondernomen stap vloeit weldgekelijk voort uit een persoonlijke afweging, uit het onderzoek kunnen echter enkele hypothesen naar voor geschoven worden. Doorheen

dit werk worden de opvattingen van alle ondervraagde personen over de redenen achter de “ballingschap” met elkaar vergeleken. Een risico is dat het onderzoek aanzien zou kunnen worden als louter gebaseerd op een westerse interpretatie.

Een maatschappelijk assistent van een dienst van het Rode Kruis vertelt: *Ik heb op de dienst veel minderjarige vreemdelingen ontmoet die een verzoek om politiek asiel wensten in te dienen. Nog niet zo lang geleden zijn de wetgevingen nog strenger geworden, waarbij meerdere landen die voorheen als gevaarlijk waren aangemerkt, het nu niet meer zijn. Deze jongeren, die geen asielrecht meer hebben, komen uiteindelijk zonder iets op straat terecht.*

Toen ik in België aankwam, was het om te werken. Werk vinden en naar school gaan. Ik beeldde mij een super-land in. Maar uiteindelijk is er hier ook niets, het is er niet beter. In mijn land, zeiden sommigen om weg te gaan en anderen dat het te gevaarlijk was. Wanneer we eenmaal weggaan, zien we Europa als een heel positief iets. Het was pas toen we aankwamen dat we het begrepen. Iets waaraan we ons niet verwachtten (...). Het is heel anders dan ik het me had voorgesteld.

Een opvoedster van een onthaalcentrum voor tieners in moeilijkheden voegt eraan toe: *Hier worden deze jongeren gewoon gek en komen ze helemaal aan in de marge van de samenleving terecht. Ze worden als dieren behandeld. Ze verliezen al hun waardigheid. Wat ik zeg is pessimistisch, maar we beginnen echt te denken dat dit niet zal veranderen.*

De jongvolwassenen die wij ontmoeten, getuigen allen van het wezenlijk gebrek aan kennis voor hun aankomst over de Belgische context. Of eerder de Europese context, want meestal is het toevallig dat ze in België terechtkomen. Zij vertellen ons hoe hoopvol ze naar hier zijn gekomen, en hoe vertekend hun beeld over Europa was. Het “Eldorado” dat ze zich voor het vertrek inbeeldden blijkt eenmaal aangekomen ontoegankelijk. Deze ongewenste vreemdelingen beleven een permanente “ballingschap” zonder oplossing.

Wat staat er op het spel bij de overgang naar de meerderjarigheid ? Blikken op de Brusselse realiteit die elkaar kruisen

Maatschappelijk werkers getuigen : (...) *Op 18-jarige leeftijd verliest de jongere alles, hij heeft niets meer. Op de dag dat hij 18 wordt, verliest hij zelfs zijn voogd. De nieuwe wet heeft de overgang naar 18-jaar nog verstrakt. En veel jongeren krijgen onmiddellijk het bevel het territorium te verlaten, terwijl voorheen de verklaring een periode dekde tot 4 maanden na hun 18de verjaardag. De kern van het probleem is natuurlijk hun administratieve situatie... Het is op juridisch vlak heel ingewikkeld omdat men met veel wetgevende bevoegdheden geconfronteerd wordt. We zijn volledig afhankelijk van de nieuwe verblijfswetgeving. Er bestaat geen enkele mogelijkheid om deze niet-asielzoekende jongeren in een centrum te integreren,.. de centra van Fedasil weigeren deze jongeren systematisch. Daarenboven wordt men sinds enkele maanden*

geconfronteerd met een nieuw afweermiddel van de voogddienst: de geboorteaktes worden systematisch in vraag gesteld... en gedurende de hele procedure van controle van de leeftijd, is er geen tenlasteneming. De jongere bevindt zich letterlijk op straat of in een kraakpand. Wordt hij ziek, dan kan hij zich niet laten verzorgen! Na zoveel energie te hebben besteed om een betere levenssituatie te verwerven, is het uiteindelijk hier, in België, dat hij ten onder gaat (...)

Het dwaaltraject kan die personen leiden tot een staat van min of meer doorgedreven individualisering. Dit heeft belangrijke verstoringen tot gevolg, meer bepaald in hun verhouding tot de tijd, de ruimte, de anderen, en tot zichzelf, dit wil zeggen, in de waarneming van hun eigen identiteit.

De overgang naar de meerderjarigheid, een vorm van “verbanning” in se.

Said, 15 jaar oud, spreekt over zijn ondervindingen: *Weetje, ik heb hier geen vrienden, ik ben werkelijk alleen. Ik ben al drie jaar in Europa. Ik heb in verscheidene landen rondgedoold. In Spanje, in Frankrijk en nu hier. Ik praat met niemand, zo is het gewoon. Ik weet niet meer wat ik hier doe. Ik overleef slechts. Ik heb problemen achtergelaten en hier zijn er andere. Ik zie hier niets goeds uitkomen. De opvoeder van een sociale dienst getuigt: Bij het eerste contact met de jongere staat al zijn overgang naar de meerderjarigheid op het spel. Vooral wanneer het niet-asielzoekers betreft. Er zijn jongeren die bij ons terechtkomen op 13*

of 14-jarige leeftijd. Het is belangrijk de nodige tijd te nemen om hen uit te leggen wat er op het spel staat in de procedure. Wanneer men bij aankomst al een fout begaat, bijvoorbeeld in de verklaring bij aankomst, kan dat op 18-jarige leeftijd een bevel tot verlaten van het territorium tot gevolg hebben. Het eerste contact heeft dus fundamentele gevolgen op de overgang naar de meerderjarigheid. Er zijn maatschappelijk werkers die de aankomst verklaring veel te snel doorsturen. En dan is het - eenmaal 18 jaar geworden - verloren. Ze worden onbestaande volwassenen met enkel recht op dringende medische hulp.

18 worden in “verbanning”.

De jongvolwassenen die wij ontmoeten getuigen van een diepe eenzaamheid, van verinnerlijkt verdriet en van het gevoelen "van binnen af te takelen". Dit gebeurt wanneer men niet over zijn leed kan praten, wanneer men om zijn leven te redden een leven in elkaar knutselt, wanneer men om zijn gezicht te redden hoopvolle berichten stuurt naar de achtergebleven familie.

Mijn familie bevindt zich op 3 000 km van hier. Ik wil hen niet over mijn problemen vertellen. Ik schaam me over wat ik heb moeten doen... Ik zou het mijn moeder nooit durven te vertellen, dus houd ik het voor mij. Ik houd alles voor mezelf. Ik ben bang voor het laatste oordeel. Ik heb waarschijnlijk teveel slechte dingen gedaan, legt Aimé uit.

Weggaan heeft een prijs; het berokkent altijd een zowel symbolische als sociale schade. De jongeren zeggen dat ze de indruk hebben dat ze doorzichtig, onopvallend, zonder betekenis zijn voor anderen. *Hier ben ik onzichtbaar geworden, hier besta ik niet. Ik begrijp het niet, ik steel niet, ik ga naar school en nochtans betert het niet. Men wil mij hier niet opvoeden*, vertelt Youssef.

Veel jongeren hebben ginder geweld ervaren; en hier beleven ze dat opnieuw. Wanneer ze aan hun lot worden overgelaten, sociaal in de steek worden gelaten, is het ervaren geweld slechts “een beetje” anders. Zelfs indien hun migratieverhalen erg verschillend klinken, vinden zowel eerdere als recente migranten moeilijk hun plaats tussen hier en ginder, vooral als ze hier uitgestoten worden, “racistische aanvallen” en discriminaties moeten ondergaan²⁰. Ali vertelt: Het leed dat ik ginder heb meegemaakt, in mijn land, betekent eigenlijk niets in vergelijking met wat ik hier beleef. Hier is men niets, zegt Mounir.

De beweegredenen voor “ballingschap” of het symbool van sociale stijging door middel van “ballingschap”

De getuigenissen brengen het bestaan van een “armenstatuut” aan het licht. Meerdere jongeren die we ontmoetten komen uit dorpen die ze verlaten hebben omwille van familiale en relationele problemen. Na een dwaaltraject in hun eigen land, met name Marokko, werden ze bewust van

hun “precaire situatie”, of eerder van de ongelijkheid, daar waar ze verbleven, in plaatsen zoals de haven van Tanger.

Ik kom uit het Rifgebergte, uit een dorp... Ginder is er geen toekomst... Ik wil naar de stad en naar school... vertelt ons een jonge man van 17 jaar oud, vastberaden om zich tot het uiterste aan zijn keuzes te houden. In veel ontwikkelingslanden lijkt de sociale stijging voor jongvolwassenen slechts mogelijk door zich toegang te verstrekken tot de zichtbare vormen van globalisering en zich weinig aan te trekken van traditie en gewoontes. Dikwijls heeft deze manier van denken de ontvolking van de steden tot gevolg.

In Kinshasa is er geen werk, zelfs als je geschoold bent, het is er echt doodsd! Vertelt Aimé. Wij willen Marokko verlaten, in Europa heb je alles wat je maar wil, begrijp je dat?

Deze overtuigingen zijn heden nog sterker in de gemoederen aanwezig. Dit door toedoen van de media, van het beeld overgebracht door de eigen bevolking die in het buitenland gevestigd is, of door het merkbare zelfs overdreven effect van het toerisme.

Getuigenis van een maatschappelijk werker in een onthaalcentrum van FEDASIL: *Velen onder hen vrezen werkelijk naar hun land van herkomst teruggestuurd te worden. Vooral wanneer er een echt gevaar bestaat. Het is moeilijk, je ontvangt hier mensen waarvan je zeer goed weet dat ze hier gewoon op straat zullen belanden zonder enige hulpverlening.* Getuigenis van

Rachid, 21 jaar oud: *Ik denk steeds aan de problemen die ik gehad heb... Aan mijn vrouw en kinderen... Ik vrees voor hun leven... Hier kan ik niet slapen, ik ben steeds aan het piekeren...*

Van de asielpcedure tot de “verbreking”

Alle gesprekken met de jongeren (minderjarigen en volwassenen) en de hulpverleners tonen aan hoe slecht het immigratiebeleid is aangepast. Het betreft zowel de asielpcedure die voor sommigen volstrekt ontoereikend is, als het totaal gebrek aan oplossingen voor jonge migranten die geen recht op asiel hebben. De duur van de procedure is er een tekenend voorbeeld van. De periode waarover de procedure loopt wordt als zeer negatief ervaren en maakt dat de persoon in een onduidelijke “tussen-situatie” verkeert, die soms meerdere jaren kan duren. Hier dient de niet-naleving van de fundamentele internationale verdragen inzake internationale mensenrechten, maar tevens van de door het Hoog Commissariaat voor Vluchtelingen van de Verenigde Naties bepaalde procedures en criteria met de vinger gewezen te worden²¹.

Het terreinonderzoek naar personen in een bedreigde situatie, die alle stadia van de individualisering doorgemaakt hebben, doet ons inzien dat een groot aantal onder deze jongeren in de steek gelaten worden op de drempel van de crisisonthaalcentra. En naarmate hun veelvuldige verzoeken steeds weer geweigerd worden, laten ze alle hoop varen.

20. JAMOULLE P., MAZZOCCHETTI J., Adolescence en exil. Ed. Harmattan-Academia. 2011.

21. Voor meer informatie zie : De gids van het HCV houdende procedures en criteria toe te passen om het statuut van vluchteling te bepalen, Genève, 1992, §90.

Een terugkeer als oplossing in overweging nemen?

Thomas, maatschappelijk werker legt uit : (...) *De jongere kan dit falen niet aanvaarden... Hem terugsturen naar zijn familie zou hem vernietigen! Een jongere zei me ooit: liever sterven dan naar huis terug keren...* Men vertelt ons dat men de manier waarop minderjarigen in België leven, projecteren naar de asielzoekers. In de overtuiging dat deze er beter aan toe zijn bij hun ouders in hun thuisland. Terwijl ze in feite niet terug naar huis willen. Je kunt hen 2 000 euro geven, het interesseert hen niet naar huis terug te keren, ze zouden aan gezichtsverlies lijden. Met lege handen naar huis terug keren, is voor hen ondenkbaar! Aimé, 22-jarige asielzoeker zegt: *Soms denk ik in mezelf dat ik naar huis zou moeten terug keren. Want ten eerste is het te gevaarlijk en ten tweede verwacht niemand mij daar.*

Segregatie

Moeilijkheden, spanningen en waarschijnlijk grote vrees kenmerken meestal de relatie tussen de jongeren en de politiediensten.

Een jonge NBMV getuigt: *Achter Lemonier (Plaats in het centrum van de stad), hebben politieagenten ons gedurende de Ramadan met een bus opgepakt. Ze hebben ons als honden met geweld behandeld. Wij waren gewoon aanwezig op de plaats, zonder iets te doen.*

Gelijkaardige getuigenissen werden ons toevertrouwd door jongvolwassen zigeuners. Ze vertelden over het politiegeweld toen ze een gebouw in Elsene moesten verlaten waar ze volkomen wettelijk onderdak hadden gevonden.

Risicogedrag

Marie, opvoedster, vertelt ons hierover : *Ik zie hen in de metro, op korte termijn gaan ze er fysisch op achteruit en gebruiken ze hoe langer hoe meer. Dat is de realiteit wanneer hun de toegang tot de sociale diensten ontzegd wordt! Ze worden onzichtbaar en blijven onder elkaar. Tot op het ogenblik dat ze op geen enkele dienst meer beroep doen en hun plan trekken om te overleven.*

Wanneer een nauwe band "maatschappelijk werker- jongere" onontbeerlijk wordt.

De volwassene wordt dan een sleutelfiguur in de ondersteuning en de oriëntering van de jongere in zijn verdere ontwikkeling. *Ik werd in twee centra werkelijk gesteund!*

We stellen vast dat het van groot belang is dat er minstens één hulpverlener is waaraan de jongere zijn vertrouwen schenkt en waaraan hij een bepaalde waarde hecht. De jongere heeft dan de indruk dat die hulpverlener werkelijk om hem bekommerd is en gelooft in zijn capaciteiten.

Wat mij betreft, denk ik dat er een groot verschil bestaat tussen geplaatst worden en zelf voor hulp te kiezen, hier te (...) heeft men de keuze te komen of niet. Hier heeft men me echt gemotiveerd en aanvaard zoals ik ben.

Listen aanwenden als strategie

Wanneer de jongere listen moet gebruiken in de hoop gehoord te worden of de raad van zijn makkers opvolgend, gebeurt het dikwijls dat de jongere een verhaal verzint dat aanvaardbaar is voor de instellingen vanuit administratief oogpunt en vooral door de vreemdelingendienst. Hij zal bijvoorbeeld een andere nationaliteit vermelden of het overlijden van een aanverwante uitvinden. De jongeren vertrouwen ons geregeld toe dat deze dubbele of drievoudige identiteit hen een gevoel van onbehagen geeft. Een maatschappelijk werker vertelt: *Op een dag kwam een jongere, die ik gedurende maanden gevolgd had, me terug opzoeken. Hij vroeg of hij met me mocht spreken en zei: Ik ga je wat zeggen, in feite ben ik meerderjarig, ik ben 19. Ik heb sinds het begin tegen je gelogen, en dat viel me zwaar.*

Een opvoedster vertrouwt ons het conflict toe dat ze met haar collega's heeft: *Ik vind dat we zeer nauw betrokken moeten zijn met die jongeren. Ze hebben hier hun ouders niet en moeten zich kunnen verlaten op iemand. Ik geef toe dat ik soms met sommige jongeren een glas ga drinken. Ik stuur hen regelmatig een berichtje. Ze moeten zich gesteund voelen. Hun realiteit is zo moeilijk. Indien men wil dat sommige jongeren zich eruit redden, is dat het enige middel, denk ik. Het is geen gemakkelijke positie, collega's hebben me dat al verweten.*

De verantwoordelijke van een dienst voor asielzoekers legt ons uit: *Het zit zo, de jongeren die wij volgen, belanden op 18 jaar in een situatie waarin ze niets meer hebben. Ze brengen hun tijd door op straat, in een kraakpand. Ze bestaan eigenlijk niet meer. (...) Als één van hen ziek wordt, kan hij zich niet eens laten verzorgen. Soms valt het voor dat we hem niet op straat*

kunnen laten. Dan proberen we toch maar een plaats te vinden om hem toch op te vangen... We blijven hem voeden, maar onze opdrachten staan ons dat niet toe. Eigenlijk heeft het leven van een mens toch voorrang op dit alles. Maar men moet het verzwijgen...

Een te duchten opvangland

Iedere dag komen meerderen niet-begeleid minderjarige vreemdelingen²² aan op Belgisch grondgebied. Omwille van hun specifieke administratieve situatie, verkeren ze gewoonlijk in nood. Meer nog, zonder hun ouders, zonder enige band of bescherming, vaak aan hun lot overgelaten, zijn ze vaak sinds geruime tijd op de dool en trekken ze hun plan. Deze "vroegtijdig geworden volwassenen" en "verwaarloosde kinderen" leven soms lang ondergedoken omdat ze vrezen het slachtoffer te worden van ongunstige maatregelen. Voor de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen stapelen veel moeilijkheden zich op.

Rachid vertelt ons het volgende : *Ik heb geen enkel contact meer met mijn moeder sinds ik twee jaar geleden in België ben aangekomen. Ik wil niet dat ze weet dat ik hier leef. Wanneer het beter met mij*

22. De geregistreerde gegevens tonen een aanhoudende stijging aan van jonge aankomende migranten op het territorium. De gemiddelde stijging is 30% t.o.v 2008, 45% voor de eerste vijf maanden van 2011, in vergelijking met de eerste periode van 2010. Voor 2009 werden 2.501 nieuw aankomende jonge migranten gesignaleerd. Voor 2010 waren het er 2.510. Op 23 mei j.l. waren ze 1.254, hetgeen voor het jaar 2011 de schatting op 3.150 brengt, indien de vastgestelde tendens bevestigd wordt. Deze cijfers moeten uiteraard naar beneden toe bijgesteld worden, daar een belangrijk aantal van deze jongeren ondergedoken blijven.

*gaat, bel ik haar op. Ali voegt eraan toe: Ik weet niet eens waar mijn familie is, we hebben elkaar uit het oog verloren in Griekenland, toen we het Ipsalameer overstaken. De politie heeft mijn familie opgenomen, maar mij hebben ze laten gaan. Ik weet niet of het met hen goed gesteld is, of ze nog leven, ik heb geen contact met mijn familie in mijn thuisland, ik heb geen enkel nummer²³. Een opvoedster van een hulpverleningsdienst in open milieu getuigt : *Eén van de grote problemen met deze jongeren is dat zij steeds maar weer breuken en moeilijkheden veroorzaken. Ze ervaren een gevoel van onbehagen, eigen aan de tienerjaren, gecumuleerd met een extreme materiële armoede en met al het leed eigen aan de verbanning.**

Het wettelijk kader, wetgeving en context

Een advocaat bij de Balie van Brussel, gespecialiseerd in vreemdelingenrechten, vertelt ons over de evolutie van de wetgeving in België de afgelopen tien jaar. Een juriste, tevens ervaren op dit vlak, getuigt: (...) *We waren ervan overtuigd dat de rechten van de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen zouden verbeteren. De politici hadden een zeer positieve ingesteldheid. In 2002 werd de voogdijwet gestemd. In 2004 startte de voogddienst en in 2007 de "onthaaltwet". Tussen 2007 en 2009, ben ik van oordeel dat dit resulteerde in een perfect systeem! De wet op de "voogdij" en op de "opvang" zijn in theorie voldoende en komen overeen met het internationale verdrag over de kinderrechten. Maar het probleem is, dat ze in de praktijk absoluut niet worden nageleefd! Het decreet over hulpverlening*

23. Getuigenis opgenomen door een maatschappelijk werkster verbonden aan een hulpverleningsdienst aan de jeugd.

aan de jeugd (1991) wordt ook niet toegepast. De jeugdhulpverleningsdiensten worden verondersteld iedere minderjarige in gevaar hulp te bieden. Jongeren die 24 uur op 24 op straat leven behoren uiteraard tot deze categorie.

Sommigen zijn van mening dat het niet de taak is van hulpverlening georganiseerd op gemeenschapsniveau om hulp aan minderjarigen in gevaar of in moeilijkheden en om de Niet-Begeleide Minderjarige Vreemdelingen ten laste te nemen, maar dat het taak is van de FEDERALE overheid. Aan begrip "gevaar" kan een heel diverse invulling gegeven worden, de definities variëren naargelang de politieke belangen of wie het definieert. Het zijn evenwel dezelfde hulpverleners die te pas en te onpas de "notie van onveiligheid" gebruiken om aan de hand hiervan soms keuzes te maken met grote budgettaire gevolgen.

Een tweede probleem is de nodige tijd voor de administratieve behandeling van de dossiers van asielzoekers. De lange wachttijd voor een beslissing kan schadelijke gevolgen hebben.

In een groepsgesprek in een centrum van het Rode Kruis, getuigt een maatschappelijk assistent: *Enorm veel dossiers gingen niet vooruit. Vele situaties sleepten aan. Ik heb het hier vooral over de personen die als eersten in het centrum aankwamen. Ze hebben*

zeer lang gewacht. De dossiers bleven onderaan de stapels en dat terwijl de nieuw aangekomenen veel sneller antwoord kregen. Veel mensen die een eerste gesprek met de Vreemdelingendienst hadden, werden nooit uitgenodigd om naar het CGVS te gaan. Ik denk bijvoorbeeld aan een jonge vrouw die hier is met haar kind. Ze is al meer dan een jaar hier en heeft zonet een negatief antwoord gekregen. Ze heeft beroep ingediend, maar hoeveel tijd zal ze nog in onzekerheid blijven ?

De bevoegdheidsniveau's

Het federale België bestaat uit veel beslissingsniveau's met bevoegdheden die elkaar dikwijls overlappen: er zijn inderdaad federale, regionale en communautaire, en gemeentelijke bevoegdheden.

Deze ingewikkelde politieke toestand is niet recent. Maar is wel de kern van de problematiek van het bepalen wie de jongeren ten laste moet nemen. Het onderscheid tussen "asielzoekende" en "niet-asielzoekende" jongeren heeft in de praktijk tot gevolg dat de jongeren die niet in de voorwaarden verkeren voor asielrecht gewoon niet ten laste genomen worden. De manier waarop de rechten van deze jongeren worden geïnterpreteerd door de administratieve diensten, bezorgt deze jongeren heel wat nieuw leed.

Olivier, lid van het Platform "Kinderen op de vlucht" drukt het als volgt uit: *De Belgische wetteksten voorzien in de toepassing van de rechten en de bescherming van die jongeren maar de verscheidene beleidsniveau's schuiven steeds de verantwoordelijkheid op elkaar af. Geen enkele instelling heeft nog de wilskracht de*

wetteksten toe te passen. En hij verwondert zich ook: *Het ministerie dat belast is met de opvang en dat belast is met de verblijfsregeling zijn gevestigd op dezelfde verdieping van hetzelfde gebouw. De ministers werken op dezelfde plek, maar uit hun officiële positie lijkt het of ze het ongelooflijk moeilijk hebben met elkaar te communiceren. De voorziene samenwerking boekt geen resultaten.*

Financiële en administratieve belemmeringen

Veel jongeren vertelden ons over enerzijds de onmogelijkheid om te werken en anderzijds de veelvuldige administratieve stappen om in de levensbehoeften te kunnen voorzien en de eigen middelen te beheren. Ze getuigden van de moeilijke combinatie om als volwassene door het leven te gaan en toch stipt de schooluren te respecteren. De openingsuren van de administratieve diensten verplichten de student immers regelmatig van school afwezig te zijn. *Weet je, toen ik in dat huis was daar (hij heeft het over een kraakpand in Elsene), ging ik overdag naar school, en s'avonds ging ik werken...*

Ze begrijpen niet wat wij bedoelen met "overgang naar de meerderjarigheid". Het betreft een westers concept, eerder gebonden aan de leeftijd dan aan overgangsrutuelen; voor hen betekent het niets en roept het enkel onbegrip op.

Niet in de statistieken opgenomen jongeren

Veel jongeren zijn niet geïdentificeerd. Ze hebben geen advocaat en zijn bij de overheidsdiensten niet gekend. Men heeft geen idee van hun aantal en nooit werden geloofwaardige cijfers naar voren geschoven. In 2011 werden in België 3 000 van die jongeren geïdentificeerd. 60 % ervan werden beschouwd als asielzoekers. Uiteindelijk vond slechts een minderheid van de overige 1 200 een onderdak.

Een juriste zegt hierover hetvolgende: *Op 18 jaar belanden veel NBMV-jongeren, in illegaal verblijf, in een clandestien leven en worden ze slachtoffer van mensenhandel. Hiermee bedoel ik hetgeen de wet als mensenhandel definieert. Dat omvat zowel het illegale werk in de fruitoogst als prostitutie. Deze jongeren hebben in feite geen enkele kans op een statuut in België.*

Het probleem van de daklozen kan niet enkel aangepakt worden door de meest zichtbare tekenen van armoede te bestrijden. De "dakloosheid" bestrijden vereist een beleid dat de onderliggende mechanismen aanpakt. Het doel van de onthaalhuizen is personen hersocialiseren. Hun verplichting tot efficiëntie leidt hen er soms toe hun doelpubliek te selecteren om snel resultaat te boeken. Bepaalde werkingsvoorschriften spelen hier waarschijnlijk ook een rol.

Jonge Europeanen in “ballingschap”

Miroslav, 24 jaar oud, vertelt ons zijn traject: *Ik ben in België sinds 2005. Eerst verbleef ik in een centrum van het Rode kruis, maar sinds 4 jaar leef ik op straat. Ik wil werken. Ik ben schilder. Ik kan werken. Maar in Slowakije is er voor ons geen werk. Daar is het werk voor de blanken, niet voor de Roma. Het is dus niet mogelijk terug naar ons thuisland te gaan, we worden er te erg gediscrimineerd. Er is veel meer discriminatie dan vroeger. Het is er te gevaarlijk, voor alle Roma! Hier wil ik werken en dat is ook waar ik naar op zoek ben. Kan je voor mij werk vinden ? Ik kan alles doen. Ik heb twee kinderen, het is verder niet mogelijk, op die manier. We hebben niets te eten, geen medicijnen, geen kleren, geen melk voor mijn dochter. En evenmin een huis voor mijn gezin...*

Sommige hulpverleningsdiensten willen hen wel helpen, maar de administratieve en juridische belemmeringen, en de veelvuldige administratieve stappen die ondernomen moeten worden, ontmoedigen hen snel. Ze vragen zich dan af, of deze personen wel tot “hun doelgroep” behoren.

Ivana, 18 jaar oud en moeder van twee kinderen, zegt ons: *We hebben onze huizen moeten verlaten, want ze werden door bulldozers vernield. Heel ons dorp werd vernield.*

Een menswaardige begeleiding, voor een hulp op maat

Herhaalde situaties van institutionele uitsluiting of anders gezegd het ontbreken van aangepaste oplossingen, zullen aanleiding geven tot vijandiger gedrag dat dan weer de vertrouwensrelatie, die de basis vormt van sociale begeleiding, zal schaden. Administratieve complexiteit, veelvuldige weigeringen om hulp te verlenen door de OCMW's, de indruk gemanipuleerd te worden, sterkt de jongere in zijn overtuiging er alleen voor te staan en het slachtoffer te zijn van de instellingen.

De steun en het feit een oriënteringspunt te hebben heeft mij geholpen. In de dienst waar ik aankwam, kreeg ik een houvast, een steun. Je voelt je dan eigenlijk niet alleen. Je hebt iets waaraan je kan vastklampen, er zijn mensen om ons te helpen, ons te steunen. Dit hielp mij vooruit en daarom ging ik die dienst ook vaak opzoeken... De deelnemers aan de gesprekken hebben het over het belang van "tijdsruimten". Een "tussen"-ruimte, waar praten gemakkelijker lijkt en "waar hetgeen naar boven komt de ontmoeting zal verlengen evenals de samen af te leggen weg"²⁴.

24. DURUAL A., PERRARD P., Les tisseurs de quotidien, pour une éthique de l'accompagnement de personnes vulnérables. ERES, Toulouse, 2004.

Wanneer de begeleiding in vraag wordt gesteld

Wanneer je aankomt bij een maatschappelijke assistente, die bezig is met het lezen van documenten, en ze zegt tegen je “ goed, nu moet je hierheen, en daarheen...”, en ze dan heeft je niet eens gevraagd hoe het met je is. Een dialoog zou al voldoende zijn. En straathoekwerk, ook wat meer op straat, dat zou goed zijn, want in de bijna twee jaar dat ik terug buiten ben, heb ik er niet veel gezien...

Uit de analyse van de gesprekken blijkt hoe belangrijk het bestaan van een betekenisvolle, positieve relatie, met een of meer volwassenen kan zijn in het versterken van de veerkracht van de jongere om zich uit zijn situatie te redden

Het is duidelijk dat de jongeren moeilijkheden ondervinden om hun vragen onder woorden te brengen, ze zijn bovendien sterk op zichzelf gekeerd. Latifa, maatschappelijk assistente, getuigt van de gewoonte om deze jongeren naar verschillende diensten te oriënteren. Ze spreekt van "institutioneel geweld". Latifa zegt ons: *Deze tendens om de jongere steeds maar naar nieuwe diensten te oriënteren is niet aanvaardbaar. We kennen dit probleem in de bijzondere jeugdzorg, waar jongeren van het ene spoedonthaalcentrum naar het andere worden gestuurd zonder echt een antwoord op hun probleem te krijgen. Ten gevolge van verscheidene oriënteringen wordt de band met ons verbroken. De jongeren verliezen de moed, en men vindt hen dwalend in het Zuidstation terug. Wanneer ik ze dan ontmoet, zeggen ze me : nu moet ik smokkelen om te overleven. In België is er niets voor ons.*

Meerdere jongeren klagen over de afwezigheid van hulpverleners, van de ontoereikendheid van de interventies of van de onsamenhangende opeenvolging van de steun waarop ze beroep kunnen doen. Zo krijgen ze het gevoel aan hun lot overgelaten te worden, van geen belang te zijn, want voor hen lijkt het alsof de hulpverleners geen interesse tonen voor hun situatie.

Wanneer de deuren dichtgaan

Er zijn vele sociale hulpverleningdiensten waarvan de jeugdhulpdiensten geen zin hebben deze jongeren op te vangen waarvan het "profiel" verschillend is van diegene die ze meestal behandelen. Ze vrezen dat zij door ongepaste houdingen de goede werking van hun dienst zouden verstoren. Wanneer deze jongeren bij instellingen aankloppen, zijn ze vaak moreel geschonden, uitgeput door slapeloze nachten of soms ook door het straatgeweld. Hun aanwezigheid verstoort het institutionele kader, vastgelegd door en op maat van de maatschappelijk werkers. Door hen worden vaste oriëntatiepunten overhoop gegooid, wankelen vaste arbeidswaarden en worden de gevestigde praktijken in de sociale sector in vraag gesteld.

De bevoegdheidsniveaus schuiven de verantwoordelijkheid op elkaar af in functie van de domeinen waarvoor ze bevoegd zijn. Is het de bevoegdheid van de minister van de Jeugd, Jeugdbijstand of van Justitie?

- Volgens Mevrouw E. Huytebroeck, minister van de Jeugd: "De rol van de jeugdbijstand is tussen te komen vanaf het ogenblik dat de adviseur van deze dienst oordeelt dat de jongere in moeilijkheden of

in gevaar verkeert. Ik herinner eraan dat het decreet van 4 maart 1991 bepaalt dat de tussenkomst van de diensten "aanvullend en complementair is ten aanzien van de algemene sociale hulpverlening" en "dat enkel de adviseurs van de hulpverlening aan de jeugd mogen beslissen een hulpverleningsprogramma op te starten voor een jongere²⁵".

- Volgens Mevrouw De Block, Staatssecretaris voor het immigratiebeleid: "Iedere niet-begeleide minderjarige vreemdeling, van het ogenblik dat hij een voet op het territorium zet, is in moeilijkheden, in gevaar en kwetsbaar en het decreet van de hulpverlening aan de jeugd van 1991 is op hem toepasselijk".

De vaststellingen

De samenwerking tussen de verschillende welzijnssectoren blijkt te gering. Men moet nadenken over nieuwe aansluitingspunten, betrouwbare schakels, snelle en ongecompliceerde methodes om verschillende diensten te laten samenwerken.

Een belangrijk aandeel van de doelgroep wordt bovendien volledig aan zichzelf overgelaten eenmaal ze de leeftijd van 18 jaar bereiken. De sociale diensten voor minderjarigen hebben weinig mogelijkheden om een kwalitatieve overgang te organiseren naar een dienst voor volwassenen.

Zelfsalverzekeren desocialehulpverleningsorganisaties niet te verzaken aan de begeleiding van deze jongeren, stelt men vast dat het onthaal dat zij hen bieden niet of weinig aangepast is aan de door hen beleefde realiteit.

25. <http://www.menamo.net/2012/04/mineurs-et-rangers-non-accompagnes.html>

Om goed te kunnen werken met deze doelgroep moet men een zekere bekwaamheid ontwikkelen die aangepast is aan de evoluerende sociale realiteit. Men moet kiezen voor innovatie en een nieuwe professionele aanpak durven proberen. Het is tegenstrijdig om enerzijds de pleiten voor een begeleiding naar autonomie en anderzijds deze doelgroep geen toegang te geven tot de noodzakelijke middelen om het proces van autonoom worden aan te vangen.

De instellingen belast met het oplossen van de problemen, zijn zelf de oorzaak van de uitsluiting van haar meest kwetsbare leden. Teveel sociale diensten houden sociale uitsluiting in stand in plaats van deze te bestrijden.

De diepe sociale crisis, het ineenstorten van alle sociale houvast, de politieke, institutionele en professionele hervormingen die opschudding veroorzaken in alle deelsectoren van de sociale sector, lijken te duiden op een intrinsieke verstoring. Het betreft een structurele verstoring, die niet enkel te maken heeft met materiële middelen of personeel. De kloven tussen de sectoren zijn een werkelijk probleem op zich, dat "pingpong" praktijken tot gevolg heeft.

Aangepaste plekken zouden een "hechtingspunt" voor deze jongeren kunnen zijn, een mogelijkheid om maatschappelijk werkers te ontmoeten, een vertrouwensrelatie en een nauwe band op te bouwen, die des te meer onmisbaar is voor deze dikwijls zeer geïsoleerde doelgroep.

Deze aanpak zou dus wezenlijke partnerships en samenwerking tussen verscheidene sectoren vereisen. Of het nu gaat om de bouwsector, de welzijnssector, de OCMW's, de paramedische of

psychische gezondheidssector. Het gaat erom de belanghebbenden te begeleiden in hun reconstructie proces en in hun zoektocht naar de nodige middelen om hun zelfrespect en enig vertrouwen in de toekomst terug te vinden. Want als het zo is dat “een mens heropbouwen meer tijd vergt, dan hem neer te halen”, dan is het des te belangrijker om snel aangepaste organisaties aan de recent dakloos geworden personen aan te bieden (of vermijden dat ze dakloos worden door middel van een aangepast woningbod). Een ook zij die uit de maatschappij treden gedurende een lange tijd, mogen niet vergeten worden. Anderzijds dienen de FEDASIL-centra, die door de federale overheid zijn ingericht, over de middelen te beschikken om hun opdracht zowel kinderen als volwassenen op te vangen, correct uit te kunnen voeren.

18 worden in “ballingschap”

De overgang naar de meerderjarigheid is dikwijls een bron van grote obstakels in plaats van emancipatie.

Vooruitlopen op de verbreking van linken:

Ieder individu heeft recht op preventief handelen, ook zij die gedesocialiseerd en zelfs “ontmenselijk” zijn. De maatschappelijke werking moet herdacht worden, strevend naar partnerships tussen maatschappelijk werkers, de hulpverleningsdiensten en de jeugd- en volwassenensector.

Overleg en samenwerking:

We verdedigen sterk het opbouwen van een netwerk van specifieke hulpverlening en begeleiding voor de meest kwetsbare jongvolwassenen.

Over woorden en daden:

We moeten voorrang verlenen aan wat de jongeren verwoorden, want zij hebben het gevoel alsof ze niet gehoord worden.

De bestrijding van de ongelijkheden:

Het lijkt ons fundamenteel om prioriteit te verlenen aan de armoedebestrijding. Want armoede heeft een belangrijke impact op het traject van jongvolwassenen. De toegang tot woongelegenheden wordt steeds moeilijker, maar toch bestaan er manieren om toegang te krijgen. Hier wordt op ingegaan in het luik “aanbevelingen”.

De procedures voor regularisering:

Deze procedures blijven van veel te lange duur. Gedurende deze periode in procedure leeft de betrokkene in grote onzekerheid, stress en ontmoediging of hij asielzoeker is of niet.

Een globale en eenvormige aanpak:

Men zou erop moeten toezien de hulp niet systematisch te weigeren, de samenwerking tussen verschillende organisaties te bevorderen, een nieuwe kans te geven, zelfs na een ongepaste gedraging, en tot slot, een einde te maken aan een onverantwoord verward beleid, waarin de bevoegdheden van de federale overheid bijvoorbeeld in conflict zijn met die van de fédération Wallonie-Bruxelles.

BESLUIT

Zich verbonden voelen en begeleiding

De overgang naar de meerderjarigheid is wezenlijk een moment van crisis en een periode waarin bestaande banden verbroken worden. De jongeren verwoorden de nood om ondersteund te worden door volwassenen die zij vertrouwen. Hieruit blijkt dus dat de link met personen primeert.

Administratieve complexiteit en sociale hulpverlening

De jongeren getuigen over de complexe administratieve situatie, de ontoereikendheid van de psychomedische-sociale diensten waarmee ze op 18 jaar te maken hebben en over het institutioneel “geweld”. Veel jongeren bevestigen hun onbekwaamheid om de nodige stappen te ondernemen. Zij hebben het gevoel dit nooit aangeleerd te hebben. In de praktijk hebben de instellingen de neiging het dwalen en de afhankelijkheid te versterken in plaats van wezenlijk een vangnet te vormen en te helpen bij het opbouwen van een traject naar volwassenheid. Dit wil onder andere zeggen “uw eigen baas zijn²⁶ » en « rechtopstaan ». Sociale actie moet aangepast worden in functie van de snel evoluerende realiteit. Antwoorden die gisteren goed waren, zijn immers niet automatisch aangepast aan vandaag.

26. “propriétaires d’eux-mêmes”, een uitdrukking van Robert Castel.

De plaatsingen

De jongeren hebben het dikwijls over het kwaad dat aangericht wordt door de talrijke plaatsingen in instellingen. Zij vertellen over de gevolgen van deze veranderingen op hun bewustzijn en op hun psyche en sociale integratie. Het zijn dikwijls dezelfde jongeren die keer op keer geplaatst worden. Het is belangrijk het leven na de plaatsing of na het opvangtehuis voor te bereiden. Het onderzoek op het terrein toont aan dat veel situaties veel te snel “op hol” slaan. De institutionele praktijken hebben de neiging dit op hol slaan nog te bespoedigen en de jongeren naar andere sociale organisaties te verwijzen zonder eerst met de familie van de jongere een diepgaand overleg te overwegen.

Autonomie en tijds-ruimte

Men verwacht van een jongere in moeilijkheden dat hij voor zichzelf kan zorgen zodra hij meerderjarig wordt. Deze jongeren beschikken echter nauwelijks over enige ruimte en slechts over zeer weinig tijd om hierin te oefenen, in tegenstelling tot de meer begunstigde jongeren. Zich vergissen en op nieuw proberen, essentiële elementen van het dagelijks leerproces, wordt hun niet gegund. Er zou een soort overbruggingsruimte moeten bestaan, waarin het mislukken van een project als mogelijkheid aanvaard wordt, waar proberen en fouten maken wordt aanvaard als wezenlijk deel uitmakend van een persoonlijk groeiproces.

Netwerkverband en coherentie

Wij wensen de nadruk te leggen op het belang om een samenwerking in netwerkverband te overwegen. Het netwerk zou sociale en socioprofessionele integratie en de problemen rond de toegang tot woongelegenheden met elkaar linken. Het zou verstandig zijn een concreet partnerschap te maken tussen de jongere, de jeugdhulpverleningsdiensten die hem voordien hebben gevolgd en de sociale diensten voor volwassenen om een volledige continuïteit te bewerkstelligen (administratief, sociaal,..) waarin men samen met de jongere een globale diagnose stelt van zijn eigen behoeften.

Woongelegenheden

De toegang tot woongelegenheden is hoe langer hoe moeilijker voor een groot aantal mensen. De jongvolwassenen die we ontmoet hebben roepen constant deze problematiek op. Innoverende en interdisciplinaire oplossingen zouden hier terecht zijn.

Naar school gaan

Veel jongeren lijken te denken dat de school niet voor hen bestemd is, dat ze geen schoolproblemen hebben, ze willen niets met de school te maken hebben. Ze hebben een gelijkaardige verhouding tot de school als tot de instellingen: *dat is niets voor mij, ik moet er niets van weten*. Dikwijls hebben ze slechte

herinneringen aan een negatieve schoolervaring. Zij die integendeel in hun schooltraject hebben kunnen investeren, getuigen van het belang van dit sociaal hechtingspunt. Wat betreft de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen bestaan er nog steeds belangrijke belemmeringen zelfs al hebben ze het recht naar school te gaan. De ontmoete kinderen van Roma-origine gaan weinig naar school. De leraars zijn van mening dat ze ondersteund en geholpen moeten worden om een nieuwe band te bedenken met deze jongeren, die reeds meerderjarig zijn – rekening houdend met de af te leggen weg naar autonomie – en die anders staan tegenover het leerproces, het behalen van een certificaat en het welslagen.

Aangepaste plaatsen

De wegen die wij aanbieden kunnen niet overwogen worden zonder geschikte plaatsen om deze jongvolwassenen te ontmoeten. De oplossingen die aan deze doelgroep aangeboden worden moeten absoluut aangepast worden aan haar noden en evoluties. Het is belangrijk te benadrukken dat het “dwalen” een zekere aantrekkingskracht heeft, dat op een aanvankelijk onopvallende manier een oplossing lijkt na het verbeken van relaties.

Jongeren van hier of van ginder ?

De jongvolwassenen van hier of van elders doen ons tot bittere vaststellingen komen. We hebben getracht zo goed mogelijk inzage te krijgen in de realiteit van deze jonge volwassenen, die aan de rand van de maatschappij, op het territorium van de Europese hoofdstad verblijven. Zelfs als hun

trajecten op bepaalde momenten uiteenlopen, zijn er toch momenten waarop ze met elkaar vermengd en verbonden raken. Of ze van hier of van elders komen, ze weten niet echt waar ze vandaan komen, niet helemaal van hier of van ginder. Ze vragen om een plaats, hopen op een betere toekomst, weten niet hoe ze relaties moeten creëren noch hoe ze te behouden, trachten zich te ontplooien en ondanks alles, hun dromen waar te maken. Het zijn jongeren die door de instellingen aan hun lot worden overgelaten, en die afglijden naar een vernielend dwalen. Nu we ons bewust zijn van de oorzaken van deze uitsluitingen, kunnen we ons verbinden om voorstellen te doen en te innoveren, door de praktijken en het beleid aan te passen aan de realiteit die deze jongvolwassenen ervaren, en door preventief houdingen en gedragingen te bevorderen, die de jongeren van vandaag zullen helpen zich te vormen, en waardoor zij zich ondersteund zullen voelen in hun zoektocht naar een betere toekomst. Er is nood aan een andere blik op de realiteit. We moeten de nieuwe vormen van anders-zijn zo goed mogelijk begrijpen, waaronder het op de dool zijn en de sociale uitsluiting. We moeten de realiteit van de volwassenen van morgen door en door kennen. Zij zijn immers onderhevig aan de ingrijpende veranderingen die in de huidige maatschappijen plaats vinden. Aan de hand van de levensverhalen van deze jongeren zouden we de hele wereld moeten horen weergalmen...

PISTES EN AANBEVELINGEN

18 jaar oud worden brengt tal van belangrijke veranderingen met zich mee in het leven van jonge volwassenen. Het is van fundamenteel belang deze veranderingen in hun geheel te bekijken, om de moeilijkheden te kennen die het nieuwe statuut met zich meebrengt.

Het betreft allereerst een wijziging in het wettelijk statuut, die een verandering van de referentie-personen binnen de verscheidene opvangdiensten en –organisaties tot gevolg heeft, maar ook een verandering van de diensten zelf. Veel diensten werken immers ofwel met minderjarigen, ofwel met meerderjarigen. De manier waarop de sociale hulpverlening bedacht wordt en de begeleidingsmodaliteiten zullen anders zijn. De wetgeving en overheden die minderjarigen betreffen zijn niet dezelfde als die voor de volwassenen.

Nood aan een preventief en overkoepelend beleid dat het verminderen van sociale ongelijkheden beoogt

De armoedebestrijding prioriteit verlenen. De impact van de armoede op het traject van de jongvolwassenen zou in rekening gebracht moeten worden, door middel van een "insluitend" en coherent sociaal beleid bestemd voor de jongeren. Inzake armoede is het essentieel om een transversaal en intersectorieel beleid te voeren.

De overgang naar de meerderjarigheid is niet synoniem voor sociale, economische en affectieve autonomie.

De verbreking van banden heeft tot gevolg dat jongvolwassenen brozer worden en speelt een grote rol in het beginnen dwalen, of in de versterking ervan. Het wordt dus onontbeerlijk na te denken over de "kwesties" typisch voor de overgang naar meerderjarigheid van deze jonge volwassenen, hierbij moet men uitgaan van begrippen als evolutie en tijdsafhankelijkheid, zodat jongeren de kans krijgen pogingen te ondernemen en zich te vergissen. Het is essentieel hen de kans te geven opnieuw te beginnen, wanneer ze fouten begaan hebben, om aan maturiteit, veiligheid en autonomie te winnen. Voor de jongeren van vreemde oorsprong die wachten op hun regularisering, verandert de hulpverlening waartoe hij toegang krijgt radicaal van de ene dag op de andere. Zowel wat betreft zijn schooltraject als de steun van zijn voogd, de sociale begeleiding... Deze verbreking van banden zou moeten vermeden worden indien men de vele drama's gebonden aan de overgang naar de meerderjarigheid wil voorkomen.

De administratieve organisatie moet vereenvoudigd worden en bedacht worden in functie van steun aan het individu.

En diepgaand werk van homogenisering, informatie en naleving van de collectieve rechten moet ondernomen

worden. Het is onaanvaardbaar dat de sociale hulpverlening afhankelijk is van de manier waarop de jongere de hulpvraag zelf formuleert, van de plaats of van de gemeente waar hij zijn verzoek indient, van de personen belast met hun dossier. De uurroosters van de diverse diensten (sociale diensten, scholen, ..) moet herzien worden, om de jongeren toe te laten voltijds op school aanwezig te zijn. Tegenwoordig verplichten de openingsuren van de administratieve diensten de student regelmatig van school afwezig te zijn. Wanneer een situatie uit de hand loopt, zou er een instantie moeten bestaan die alle hulpverleners bijeenbrengt van in het begin en de jongere omringt, waarbij indien gepast de familie wordt betrokken, om samen de best mogelijke oplossingen te vinden. Het model van de "overlegklinieken" zou een inspiratiebron kunnen zijn voor een nieuw model.

Het "autonoom worden" moeten absoluut worden voorbereid zowel op sociaal als op administratief vlak.

Dit "verzelfstandigingsproces" moet lang voor de leeftijd van 18 jaar gebeuren. De voorbereiding gaat uit van het bestaan van een periode waarin er een band is met de instellingen, die de begeleiding zullen overnemen nadat de jongere 18 jaar oud geworden is, een voorbereiding van administratieve dossiers en sociale hulpverlening, een behoud van de band met de instelling indien deze positief was, of een wezenlijke overdracht naar een andere dienst. De instellingen SAAE, CASS, SRJ, ziekenhuizen dienen in

hun praktijken het begrip "band met de buitenwereld" in te voeren. Een behoud van de hulpverlening aan de jeugd tussen 18 en 21 jaar zou automatisch moeten zijn en zou ingepast moeten worden in het proces van verzelfstandiging en niet verbonden worden aan een verlenging van de minderjarigheid, behalve uiteraard op uitdrukkelijk verzoek van de jongere zelf. Een spoedopname zou *onmiddellijk* moeten gepaard gaan met linken leggen op wat zal volgen op deze spoedopname. De crisistijd moet beschouwd worden als een moment dat andere perspectieven biedt en niet enkel als een pauze. De spoedopname vereist flexibele en geval per geval aangepaste hulpmiddelen. Een diepgaand - niet bijkomstig - overleg met de families moet voorzien worden van zodra men het over een plaatsing/ opname heeft en gedurende de hele duur ervan. Dit veronderstelt tevens dat men aandacht schenkt aan de fysieke verwijdering van de opname -instellingen (voor spoedopnames of andere), aan de uurregelingen van de maatschappelijke werkers, ... want deze bemoeilijken het behoud van de familiale banden. Het veronderstelt tevens dat men de opname zelf anders gaat beschouwen, opdat deze niet zou dienen om familiale moeilijkheden te compenseren of te verdoezelen, maar eerder om een vorm van "co-ouderschap" in te richten. Een opname mag in geen geval ten gevolge zijn van armoede.

Nieuwe en onvoorwaardelijke plaatsen voor spoedopvang moeten gecreëerd worden, om aan de primaire behoeften van deze jongeren te voldoen. Velen onder hen komen nu geïsoleerd op straat terecht.

Deze oorden zouden de hoeksteen vormen van nieuwe contacten tussen de jongere en de hulpverleningsdiensten. Daarnaast is het tegelijkertijd ook nodig globale oplossingen te bieden die vorming, sociale mix, en mogelijke toegang tot woongelegenheden samenbrengen.

Toegang tot woongelegenheden voor jongvolwassenen moet bevorderd worden.

De woonproblematiek wordt een maatschappelijke uitdaging van essentieel belang, drager van kwetsbaarheid en armoede. Een geheel aan maatregelen is onontbeerlijk, gelet op deze verontrustende situatie. De capaciteit aan sociale woningen moet verhoogd worden en de toegangsvoorwaarden evenals de voorwaarden voor behoud van dit type woning dienen beter gecontroleerd te worden. Meer Sociale Immobiliënmakelaars en de oprichting van woningen voor jongeren zouden gepast zijn. Men zou "nieuwe woonvormen" moeten promoten, zoals groepswoningen en woningcoöperatieven met sociaal oogmerk, het mede-huurschap zou de jongere in staat stellen zijn statuut van "geïsoleerde" te behouden. Woningalternatieven zoals solidaire woningen zouden erkend moeten worden, bij voorbeeld de Community

Land Trust (CLT) 27, de bewonerscoöperatieven.²⁸, collectieve kraakpanden in zelfbeheer. Cultureel gemengd samenwonen moet ondersteund en gepromoot worden, alsook samenwonen van verschillende generaties, of sociaal samenwonen. Sociale woningen anders doen ontstaan en beheren, door middel van een nieuw sociaal-economisch plan en door sociaal zwakkere personen te ondersteunen. De huidige wetgeving in verband met verlaten gebouwen toepassen. Uitzettingen bestrijden en het behoud van de woonst bevorderen. De collectieve en solidaire spaargroepen ondersteunen.

Er zouden een groot aantal maatregelen genomen moeten worden in verband met de problemen met het naar school gaan. De jongeren die we ontmoetten, hebben dikwijls een schooltraject vol relationele breuken en mislukkingen achter de rug.

Wij spitsen ons hier enkel toe op het onderhavige onderzoek, maar verwijzen u naar de vaststellingen waartoe de hulpverleners van het onderwijs, van de sociale sector en uit de politiek reeds hebben besloten. Uit het onderzoek blijkt het belang om jongeren studies of vormingen (die effectief kwalificerend zijn) te laten hernemen, op het moment dat het voor hen weer mogelijk is. Men moet ook nadenken over kwalificerende, erkende en gewaardeerde alternatieven, met als uitgangspunt de zinvolheid op korte termijn en de link met de arbeidsmarkt, voor

27. Zie het « Charter voor de oprichting van een Community Land Trust voor Wijken in het Brussels gewest », op 22 februari 2010.

28. Détails : <http://www.belgium.be/nl/economie/onderneming/oprichting/vennootschapsvormen/cbva/>

die jongeren die volledig afhaken van de school. De veranderingen van school en de gedwongen afwezigheid omwille van plaatsingen, vergroten het risico op schoolverlaten. De schoolproblematiek moet dus mee opgenomen worden in elke plaatsing.

Uit het onderzoek blijkt dat het essentieel is om de jongeren toe te laten studies en effectief kwalificerende vormen te hernemen, op het moment dat ze zich niet meer belemmerd voelen om te leren. Het is belangrijk na te denken over kwalificerende, erkende, gewaardeerde alternatieven, met als uitgangspunt hun onmiddellijke nut voor de arbeidsmarkt voor jongeren die niet meer naar school willen gaan. De veranderingen van school en de gedwongen afwezigheden om reden van opnames, vergroten het risico van schoolverlaten, de schoolproblematiek dient dus geïntegreerd te worden in de aanpak van de opnames. Het onderwijs en de school ondersteunen en herwaarderen opdat zij een wezenlijke ondersteuning zouden worden voor ALLE jongeren. De onderwijzers attent maken op het belang van de relatie, hen ruimte en tijd geven om afstand te nemen, tijd voor intervisie geven. Het werken in netwerkverband bevorderen en de band met het geheel van de opvoedingsinstellingen die de jongere volgen behouden. Die jongeren die de school waarderen getuigen van een nauwe relatie en een vertrouwensband met een leraar in het bijzonder of hebben het over de gunstige invloed van een bepaalde pedagogische methode. Voor jongeren van vreemde afkomst die een verzoek tot regularisering hebben ingediend, blijft de gelijkstelling van de diploma's een belangrijk probleem dat bijzondere aandacht vergt.

De gedurende het onderzoek ontmoette jongeren hebben geen toegang tot werk en zijn er dikwijls ver van verwijderd.

In Frankrijk onderzoekt men het effect van onmiddellijk toegankelijke arbeidservaringen over korte periodes en de resultaten ervan blijken positief. Ze komen tegemoet aan een onmiddellijke vraag naar geld. Er moet echter wel rekening gehouden worden met de moeilijkheden om deze jongeren duurzaam aan het werk te houden.

De regulariseringsprocedures dienen ingekort te worden. Het onderscheid tussen jongvolwassen "asielzoekers" en "niet-asielzoekers" moet verdwijnen.

Gedurende de hele duur van de regulariseringsprocedure, leeft de betrokkene in grote onzekerheid, stress en ontmoediging. De meeste jonge migranten hebben dezelfde noden en dezelfde behoefte om tenlaste genomen te worden. Of ze nu asielzoeker zijn of niet. Er moet absoluut een oplossing gevonden worden voor hun primaire behoeften. De tweede doelstelling die hiermee zou bereikt worden, is het vermijden dat ze slachtoffer worden van mensenhandel, of dat ze om te overleven overgaan tot misdrijven. De FEDASIL-centra, ingericht door de federale overheid, dienen over de middelen te beschikken die nodig zijn om hun opvangopdracht correct uit te kunnen voeren²⁹ voor ALLE personen die onder de voorwaarden van de Wet vallen.

29. In België werden de bepalingen in verband met de opvang van asielzoekers samengebracht in de "opvangwet" (Wet van 12 januari 2007 betreffende de opvang van asielzoekers en andere categorieën vreemdelingen).

De begeleiding zou een globale dimensie moeten ontwikkelen.

Leder proces van institutionele of sectoriele geslotenheid waardoor de meest fragiele personen aan de kant gezet worden, moet vermeden worden.

Een band hebben met iemand is essentieel voor deze jongeren.

Nochtans stelt men bij analyse van de gesprekken vast dat een betekenisvolle positieve relatie met een of meer volwassenen een erg belangrijke rol speelt in het vermogen van de jongere om er weer bovenop te komen. Een werkelijke hechte beroepsrelatie dient dus bevorderd te worden. Flexibele en omkaderende middelen moeten aan de hulpverleners de gelegenheid geven de tijd te kunnen nemen om deze relatie op te bouwen, eerst hechter, om later los te kunnen laten. Het avond- en nachtwerk dient gewaardeerd te worden, het straatwerk erkend, de activiteiten die de gesprekken voorafgaan en die ervoor zorgen dat deze gesprekken zinvol worden, moeten bevorderd worden. Met een te ver doorgedreven gespecialiseerde begeleiding zal de jongere moeilijker instemmen gezien hij in een periode verkeert waarin hij niet wenst gedefinieerd of "toegewezen" te worden. De jongeren op de dool stellen de omkadering en de begrenzingen in vraag. Ze verplichten de hulpverleners tot het aanvaarden dat buiten de grenzen vallende interventies, ook tot hun jobbeschrijving behoren. Hiermee moet rekening worden gehouden. De meeste jongeren verwerpen

de voor hen onbegrijpelijke en onaangepaste strenge regels die gelden in de instellingen³⁰. Bovenal zijn deze jongeren op zoek naar relaties die hen in staat zullen stellen een plaats in de wereld te veroveren en in hun “zijn” te worden bevestigd. Een netwerk rond die jongeren opbouwen is onontbeerlijk. Een netwerk dat ook andere dan beroepsverleners omvat, waarvan personen uit de naaste omgeving van de jongeren deel uit maken, om hen te ondersteunen en om gevoelens te kunnen delen.

In antwoord op en parallel aan de moeilijkheden die de jongere ondervindt om banden te smeden, dienen de hulpverleners onder elkaar een wezenlijke samenwerking op te bouwen.

De werknemers uit verschillende sectoren zouden tijd moeten kunnen maken om elkaar te ontmoeten, om hun manier van werken te evalueren, om referenties en een gemeenschappelijke taal te delen, om zich samen op te leiden. Institutionele en administratieve facilitators zijn hiervoor onontbeerlijk (sectoren, subsidiërende overheden, talengemeenschappen). Want deze relatie tussen werknemers op het terrein, overheden en politiek beleid, zal het mogelijk maken coherente oplossingen te bieden aan deze jongeren. Een vertrouwen en een wederzijdse erkenning van de werknemers van deze sectoren onderling en met het politiek beleid, dient opgebouwd te worden. Een wezenlijk netwerkbeleid voeren met al de diensten die de opgenomen jongeren opvolgen, is eveneens onontbeerlijk: de jongeren vertelden ons hoe pijnlijk het was steeds maar opnieuw hun levenstraject te

moeten herhalen. Zij wezen zelf op het gebrek aan coherentie tussen de opname instellingen en de opdrachtgevende organisaties

De professionele blik op deze jongeren moet soms gewijzigd worden.

Een continue opleiding, momenten waarop men afstand neemt, een meer antropologische aanpak - die meer rekening houdt met de specifieke identiteiten om bepaalde culturen te begrijpen en respecteren - zouden de hulpverleners in staat stellen om echt naar de doelgroepen waarmee ze werken te luisteren en rekening te houden met wat ze zeggen, zouden waarschijnlijk het geweld doen verminderen, praktijken doen evolueren en de realiteit van deze uiterst mobiele en steeds veranderende doelgroep beter doen opvolgen. Etnografische methodologieën zouden de terreinwerkers helpen en het politiek beleid beïnvloeden. Een wezenlijk culturele omvorming zou moeten bevorderd worden vanaf de opleiding van de psycho-sociale werknemers en tot in de institutionele praktijken.

De evaluatie van het werk met deze jongeren moet erg nauwkeurig gebeuren, de begeleiding van deze jongeren komt immers neer op een zeer persoonlijke en zekere geen kant-en-klare dienstverlening!

Dit werk vereist flexibiliteit en beschikbaarheid die erkend en in rekening gebracht dient te worden. Werken met deze doelgroep vereist verschillende competenties: men moet in functie van nieuwe sociale realiteiten kunnen evolueren, zware moeilijkheden

het hoofd bieden, onvermijdelijk durven kiezen voor innovaties en wanneer nodig een nieuwe professionele aanpak uitvinden.

30. Ibid.

